

บทที่ 2

แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

ผู้วิจัยได้ศึกษาทฤษฎีและแนวคิดที่นำมาใช้ในการวิจัยจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องโดยได้สรุปสาระสำคัญและนำเสนอตามลำดับดังต่อไปนี้

1. แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง
 - 1.1 ความเป็นมาของแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง
 - 1.2 ความหมายของเศรษฐกิจพอเพียง
 - 1.3 แนวคิดเกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียง
 - 1.4 การประยุกต์แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงสู่การปฏิบัติ
 - 1.5 ปัจจัยที่มีผลต่อการนำแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงไปปฏิบัติ
2. แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการความรู้
 - 2.1 ความหมายของการจัดการความรู้
 - 2.2 แนวคิดของการจัดการความรู้
 - 2.3 กระบวนการจัดการความรู้
 - 2.4 ปัจจัยเอื้อที่ทำให้การจัดการความรู้ประสบความสำเร็จ
3. แนวคิดเกี่ยวกับการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม
 - 3.1 แนวคิดการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม
 - 3.2 ลักษณะของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม
 - 3.3 หลักการของการวิจัยแบบมีส่วนร่วม
4. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
5. กรอบแนวความคิด

1. เศรษฐกิจพอเพียง

1.1 ความเป็นมาของแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง

เศรษฐกิจพอเพียงเป็นปรัชญาที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชดำริในการแก้ไขปัญหาการดำเนินชีวิตอย่างพอเพียงหรือพอมีพอกินในปี พ.ศ. 2537 โดยทรงพระราชทานแนวพระราชดำริทฤษฎีใหม่ให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้ตระหนักในความสำคัญสำหรับนำไปใช้ในการแก้ไขปัญหาที่เน้นการพึ่งพาตนเองโดยยึดหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงที่สามารถครอบคลุมภาคเกษตรกรรมอุตสาหกรรมและพาณิชยกรรมตลอดจนการดำเนินชีวิตของพลนิกรทุกกลุ่มอาชีพซึ่งพระองค์ได้ทรงทดลองจนเป็นที่ประจักษ์ว่าหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเป็นปรัชญาที่มีความเหมาะสมกับการดำเนินชีวิตของคนในสังคมปัจจุบันและอนาคต

เศรษฐกิจพอเพียงเป็นปรัชญาที่ชี้แนวทางการดำรงชีวิตที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ มีพระราชดำรัสแก่ชาวไทยนับตั้งแต่ปีพ.ศ. 2517 เป็นต้นมา และถูกพูดถึงอย่างชัดเจนในวันที่ 4 ธันวาคม พ.ศ. 2540 เพื่อเป็นแนวทางการแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจของประเทศไทยให้สามารถดำรงอยู่ได้อย่างมั่นคงและยั่งยืนในกระแสโลกาภิวัตน์และความเปลี่ยนแปลงต่างๆ เศรษฐกิจพอเพียงมีบทบาทต่อการกำหนดอุดมการณ์การพัฒนาของประเทศโดยนักวิชาการและปัญญาชนในสังคมไทยหลายท่านได้ร่วมแสดงความคิดเห็น เช่น ศ.นพ.ประเวศ วะสี, ศ.เสน่ห์ จามริก, ศ.อภิชาติ พันธเสน, และ ศ.ฉัตรทิพย์ นาถสุภา โดยเชื่อมโยงแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงเข้ากับ วัฒนธรรมชุมชน ซึ่งเคยถูกเสนอมาก่อนหน้าโดยองค์การพัฒนาเอกชนจำนวนหนึ่งนับตั้งแต่พ.ศ. 2520 และได้ช่วยให้แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงเป็นที่รู้จักอย่างกว้างขวางในสังคมไทย (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2555)

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติได้จัดทำบทความเรื่อง "ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง" และได้้นำความกราบบังคลทูลพระกรุณาขอพระราชทานพระบรมราชวินิจฉัย เมื่อวันที่ 22 ตุลาคม พ.ศ. 2542 โดยทรงพระกรุณาปรับปรุงแก้ไขพระราชทานและทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานพระบรมราชานุญาตให้นำบทความที่ทรงแก้ไขแล้วไปเผยแพร่เพื่อเป็นแนวทางปฏิบัติของสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติและทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องตลอดจนประชาชนโดยทั่วไป เมื่อวันที่ 21 พฤศจิกายน พ.ศ. 2542 ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงนี้ได้รับการเชิดชูเป็นอย่างสูงจากองค์การสหประชาชาติว่าเป็นปรัชญาที่มีประโยชน์ต่อประเทศไทยและนานาประเทศและสนับสนุนให้ประเทศสมาชิกยึดเป็นแนวทางสู่การ

พัฒนาแบบยั่งยืนพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ได้ทรงพัฒนาหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อที่จะให้พลกนิกรชาวไทยได้เข้าถึงทางสายกลางของชีวิตและเพื่อคงไว้ซึ่งทฤษฎีของการพัฒนาที่ยั่งยืนทฤษฎีนี้เป็นพื้นฐานของการดำรงชีวิตซึ่งอยู่ระหว่างสังคมระดับท้องถิ่นและตลอดระดับสากล จุดเด่นของแนวปรัชญานี้คือ แนวทางที่สมดุลโดยชาติสามารถทันสมัยและก้าวสู่ความเป็นสากลได้โดยปราศจากการต่อต้านกระแสโลกาภิวัตน์และการอยู่ร่วมกันของคนในสังคม (คณะกรรมการการอำนวยการเศรษฐกิจพอเพียงกระทรวงมหาดไทย, 2549)

หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมีความสำคัญในช่วงปี พ.ศ. 2540 ซึ่งเป็นช่วงที่ประเทศไทยต้องประสบปัญหาภาวะทางเศรษฐกิจและต้องการรักษาความมั่นคงและเสถียรภาพ เพื่อที่จะยืนหยัดในการพึ่งพาตนเอง และพัฒนานโยบายที่สำคัญเพื่อการฟื้นฟูเศรษฐกิจของประเทศ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมีพระราชดำริว่าความพอเพียงและการพึ่งตนเอง คือทางสายกลางที่จะป้องกันการเปลี่ยนแปลงความไม่มั่นคงของประเทศได้เศรษฐกิจพอเพียงเชื่อว่าจะสามารถปรับเปลี่ยนโครงสร้างทางสังคมของชุมชนให้ดีขึ้นโดยมีปัจจัย 2 อย่าง คือ การผลิตจะต้องมีความสัมพันธ์กันระหว่างปริมาณผลผลิตและบริโภคและชุมชนจะต้องมีความสามารถในการจัดการทรัพยากรของตนเองผลที่เกิดขึ้นนั้น คือ เศรษฐกิจพอเพียงสามารถที่คงไว้ซึ่งขนาดของประชากรที่ได้สัดส่วน มีการใช้เทคโนโลยีอย่างเหมาะสม และรักษาสมดุลของระบบนิเวศปราศจากการแทรกแซงจากปัจจัยภายนอกปัจจุบันแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงได้มีการนำไปใช้เป็นนโยบายของรัฐบาลและปรากฏในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2550)

1.2 ความหมายของเศรษฐกิจพอเพียง

จากกระแสพระราชดำริเศรษฐกิจพอเพียง ก่อให้เกิดการระดมความคิดในวงกว้างจากทุกฝ่าย อาทิ นักวิชาการ ข้าราชการ ประชาชนนักคิดทั้งระดับท้องถิ่นและระดับประเทศ ทั้งภาครัฐและเอกชน โดยน้อมนำเอากระแสพระราชดำริมาปฏิบัติและหาวิธีการที่จะผลักดันให้บังเกิดผลสำเร็จ ซึ่งต่อมาบุคคลเหล่านี้ก็ได้ให้ความหมายและแนวคิดของคำว่าเศรษฐกิจพอเพียงไว้มากมาย ดังนี้

ประเวศ วะสี (2542) ให้ความเห็นว่า เศรษฐกิจพอเพียง หมายถึง พอเพียงสำหรับทุกคน มีธรรมชาติพอเพียง มีความรักพอเพียง มีปัญญาพอเพียง เกิดความสมดุล เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า เศรษฐกิจชุมชน เศรษฐกิจสมดุล หรือเศรษฐกิจพื้นฐาน ไม่มองเรื่องเศรษฐกิจแบบแยกส่วนแต่เป็น

เศรษฐกิจที่อยู่บนความเข้มแข็งของชุมชน เป็นเครื่องมือพัฒนาเศรษฐกิจเชื่อมโยงกับวัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม อย่างเป็นบูรณาการ

นิธิ เอียวศรีวงศ์ (2547) ได้ให้ความคิดเห็นไว้ดังนี้ เศรษฐกิจพอเพียงให้ความหมายเป็น ทั้งหลักการและกระบวนการทางสังคม ตั้งแต่ขั้นพื้นฐานและขยายเครือข่ายเกษตรกรรมยั่งยืน เป็น การพัฒนาขีดความสามารถในการผลิตและบริโภคอย่างพออยู่พอกิน

สุเมธ ตันติเวชกุล (2540) กล่าวว่า เศรษฐกิจพอเพียงเป็นระบบเศรษฐกิจแบบพอเพียงที่ ผลิตพืชผล พันธุ์พืชไว้เพื่อกิน เพื่อใช้เอง ไม่มีระบบการพึ่งพิงสังคมภายนอกมีความผูกพันกันสูง ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน มีความพอเพียงในตนเอง นับถือระบบเครือญาติเป็นสำคัญ และไม่มี การแบ่งชนชั้นกันเป็นต้น

ชัยอนันต์ สมุทวณิช (2541) ได้กล่าวถึงเศรษฐกิจพอเพียง ไว้ว่า เป็นปรัชญาของการ พัฒนาตามกระแสเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งมีฐานคิดสำคัญที่การพัฒนาคนในชุมชน ทั้งด้านเศรษฐกิจ และสังคมควบคู่ไปกับการจรรโลงรักษาวัฒนธรรมชุมชน ทั้งนี้การพัฒนาคณะจะต้องเริ่มที่การพัฒนา ความคิดและจิตใจของคนให้รู้จักกินรู้จักใช้ตามอัตภาพและความจำเป็นในการดำรงชีวิต

กรมการพัฒนาชุมชน (2550) ได้นำแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง มาอธิบายเพิ่มเติมไว้ว่า เศรษฐกิจพอเพียงตามแนวพระราชดำริ ทรงมุ่งเน้นให้คนไทยพึ่งพาตนเองได้ โดยช่วยเหลือตัวเอง ก่อนเป็นอันดับแรก เริ่มต้นที่การพัฒนาเกษตรกรรมใช้ทรัพยากรในดินที่พอมืออยู่เป็นทุนในการเริ่มต้น รู้จักผลิตเพื่อใช้บริโภคในครอบครัวเป็นเบื้องต้น เมื่อมีผลผลิตเหลือจากการใช้บริโภคแล้วค่อยนำไป จำหน่าย ยึดหลักเกษตรกรรมตามทฤษฎีใหม่ มีการวางแผนการผลิตที่ดี และรู้จักใช้พื้นที่พัฒนา ที่ดินทำกิน ยึดถือหลักธรรมชาติเกื้อกูลซึ่งกันและกันและพึงมีความพอเพียงในสิ่งเบื้องต้น 3 ประการ ดังนี้ พอเพียงในความเป็นอยู่ หมายถึง การพอมือพอกินสามารถพึ่งตนเองได้โดยเหมาะสม ตามอัตภาพทั้งบุคคล ครอบครัว และชุมชน พอเพียงในความคิด หมายถึง มีการปรึกษาหารือ ระหว่างบุคคล ครอบครัว ชุมชน และคิดในสิ่งที่พึงกระทำได้พอเพียงในจิตใจรู้จักพอไม่โลภมาก ช่วยเหลือเอื้ออาทรซึ่งกันและกันในระหว่างบุคคลในครอบครัวและชุมชน และมีจิตใจรักชุมชนถิ่น ตนเอง

ชวลิต ขวัญเมือง (2542) เศรษฐกิจพอเพียง หมายถึง ความสามารถของชุมชนเมือง รัฐ ประเทศ หรือภูมิภาคหนึ่งๆ ในการผลิตสินค้าและบริการทุกชนิด เพื่อเลี้ยงสังคมนั้นๆ ได้โดยไม่ต้อง พึ่งพาปัจจัยต่างๆ ที่เราไม่ได้เป็นเจ้าของ

เกษม วัฒนชัย (2550) ได้อธิบายถึง พระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงใช้ความหมายของเศรษฐกิจพอเพียงว่า ประหยัดไม่ใช่ว่าเห็นियว ทำอะไรด้วยความละมุนละม่อม ด้วยเหตุและผล จะเป็นเศรษฐกิจพอเพียงและทุกคนจะมีความสุข และพระองค์ได้ทรงย้ำคำว่า พอเพียง คือ ไม่โลภ ไม่เบียดเบียน และพอเพียงนี้อาจมีมากก็ได้ แต่ต้องไม่เบียดเบียนคนอื่น และต้องพอประมาณตามอัตภาพเศรษฐกิจพอเพียงจะช่วยสร้างความเข้มแข็งให้กับตัวบุคคลและองค์กรทุกระดับที่นำไปปฏิบัติเป็นภูมิคุ้มกันและนำมาซึ่งความสุขเป็นรากฐานรองรับความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจของโลก ดังนั้นการนำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง จึงมีความจำเป็นที่จะต้องนำมาใช้อย่างรู้เท่าทันและอย่างฉลาดใช้ เพราะภาวะหลายอย่างของประเทศขณะนี้ มีปัญหาในหลายด้าน โดยเฉพาะในเรื่องเศรษฐกิจ การเมือง สังคม หากประชาชนนำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ก็จะอยู่ได้อย่างมีความสุขและวันนี้หลายคนยังมีความเข้าใจผิดเรื่องปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงว่าเป็นแนวคิดที่ต่อต้านโลกาภิวัตน์ แต่ในความเป็นจริงแล้วปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงจะช่วยสร้างภูมิคุ้มกันให้กับครอบครัวไปจนถึงประเทศ เพื่อรองรับการเปลี่ยนแปลงโดยยึดหลักสายกลาง

จิรายุ อิศรางกูร ณ อยุธยา (2550) ได้อธิบายถึง ความหมายของการประยุกต์ใช้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงโดยแยกออกเป็น 4 ส่วน คือ การพัฒนาคนของประเทศไทย คิดแบบเศรษฐกิจพอเพียง เศรษฐกิจพอเพียงในภาคปฏิบัติ และเศรษฐกิจพอเพียงกับหนทางข้างหน้า ในเนื้อหาสำคัญส่วนหนึ่งของเศรษฐกิจพอเพียงในภาคปฏิบัติ ได้ระบุไว้ว่า หลักการของเศรษฐกิจพอเพียงสามารถนำไปประยุกต์ใช้กับการบริหารเศรษฐกิจ การออกแบบนโยบายและการวางแผนการพัฒนาประเทศได้ ในช่วงการฟื้นตัวจากวิกฤติเศรษฐกิจในปี พ.ศ. 2540 หลักการของเศรษฐกิจพอเพียงในเรื่องการสร้างภูมิคุ้มกันจากผลกระทบ ทำให้เกิดมาตรการและเครื่องมือในการจัดการกับความเสี่ยงและการจัดทำแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 10 ได้ยึดแนวทางของเศรษฐกิจพอเพียงเป็นแนวทางหลักที่ให้คนเป็นเป้าหมายหลักของการพัฒนาและมีแนวคิดที่จะทบทวนวิธีการใช้ทรัพยากรและงบประมาณทั้งหมดของประเทศ เพื่อสนับสนุนการพัฒนาที่มีความสมดุล ความยั่งยืน และการเติบโตที่เสมอภาคยิ่งขึ้น

สมพร เทพสิทธา (2548) ได้อธิบายถึง เศรษฐกิจพอเพียงเป็นปรัชญานำทางการพัฒนาของประเทศตามแนวพระราชดำริโดยมีแนวทางการเดินสายกลาง ไม่พัฒนาไปในทางทิศใดทิศหนึ่ง จนเกินไปความสุขและความยั่งยืน เน้นการพัฒนาในลักษณะองค์รวมความพอประมาณอย่างมีเหตุผล มีความพอดีทั้งในการผลิตและการบริโภคภูมิคุ้มกันและรู้เท่าทันโลก รู้เท่าทันการ

เปลี่ยนแปลงในด้านต่างๆ ที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็วการเสริมสร้างคุณภาพคน เน้นให้มีความซื่อสัตย์ สุจริต มิตรไมตรี เอื้ออาทรมีความเพียร มีวินัย มีสติ ไม่ประมาท พัฒนาปัญญาและความรู้อย่างต่อเนื่อง

สุนทร กุลวัฒน์วรพงศ์ (2544) ได้อธิบายถึง เศรษฐกิจพอเพียงตามแนวพระราชดำริอยู่เหนือกว่าเศรษฐกิจแบบทุนนิยมของตะวันตก ซึ่งเกี่ยวกับเรื่องวัตถุที่เป็นรูปธรรม เช่น เงิน ทรัพย์สิน ก้าวไร ไม่เกี่ยวกับเรื่องจิตใจซึ่งเป็นนามธรรม แต่เศรษฐกิจพอเพียงมีขอบเขตกว้างขวางกว่า เศรษฐกิจนายทุนหรือเศรษฐกิจธุรกิจ เพราะครอบคลุมถึง 4 ด้าน คือมิติด้านเศรษฐกิจเป็นเศรษฐกิจแบบพออยู่พอกินให้มีความขยันหมั่นเพียร ประกอบสัมมาอาชีพเพื่อให้พึ่งตนเองได้ให้พ้นจากความยากจน สามารถพึ่งตนเองได้ มีครอบครัวที่อบอุ่นและเป็นสุขมิติด้านจิตใจเศรษฐกิจพอเพียงเน้นที่จิตใจที่รู้จักพอ คือ พอดี พอประมาณ และพอใจในสิ่งที่มี ยินดีในสิ่งที่ได้ ไม่โลภ เศรษฐกิจพอเพียงจะต้องเริ่มที่ตัวเองโดยสร้างรากฐานทางจิตใจที่มั่นคง โดยเริ่มจากใจที่รู้จักพอ เป็นการปฏิบัติตามทางสายกลางมิติด้านสังคมเศรษฐกิจพอเพียงมุ่งให้เกิดสังคมที่มีความสุขสงบ ประชาชนมีความเมตตาเอื้ออาทรช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ไม่ใช่ต่างคนต่างอยู่ มุ่งให้เกิดความสามัคคีร่วมมือ เพื่อให้ทุกคนอยู่ร่วมกันได้โดยปราศจากการเบียดเบียนกัน การเอาัดเอาเปรียบกัน การมุ่งร้ายทำลายกันมิติด้านวัฒนธรรม หมายถึง วิถีชีวิตที่ประหยัด อุดม มีชีวิตที่เรียบง่าย ไม่ฟุ้งเฟ้อ ฟุ่มเฟือย ไม่ตกเป็นทาสของวัตถุนิยมและบริโภคนิยม ซึ่งทำให้เกิดการเป็นหนี้เป็นสินเกิดการทุจริตคอร์รัปชัน เป็นปัญหาสังคมที่ร้ายแรงที่สุดปัญหาหนึ่งที่บ่อนทำลายความมั่นคงของชาติ นอกจากนี้ สุเมธ ตันติเวชกุล ได้อธิบายถึง การนำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไปประยุกต์ใช้ให้ประสบความสำเร็จได้นั้น สิ่งที่ต้องคำนึงถึง คือ การมีสติพิจารณาตัวเองรู้จักใช้ทรัพยากรให้เพียงพอและเหมาะสมอย่าให้มากเกินไปหรือน้อยเกินไป รู้จักใช้เหตุและผลพร้อมกับสติปัญญาด้วยความระมัดระวังและรอบคอบรู้จักปรับปรุงพัฒนาตัวเองให้รอบรู้อยู่เสมอและที่สำคัญ คือ ต้องมีความซื่อสัตย์สุจริต เพราะหากข้าราชการไม่ซื่อสัตย์สุจริตแล้วจะเกิดความเดือดร้อนต่อประชาชนและประเทศชาติ

จากที่กล่าวมาทั้งหมดสรุปได้ว่าเศรษฐกิจพอเพียงเป็นปรัชญาชี้ถึงแนวทางการดำรงอยู่และปฏิบัติตนของประชาชนในทุกระดับตั้งแต่ระดับครอบครัว ระดับชุมชนถึงระดับประเทศทั้งใน การพัฒนาและบริหารประเทศให้ดำเนินไปในทางสายกลาง โดยเฉพาะการพัฒนาเศรษฐกิจเพื่อให้ก้าวทันต่อยุคโลกาภิวัตน์กล่าวคือมีความพอเพียง ความพอประมาณความมีเหตุผลรวมถึงความจำเป็นที่จะต้องมีระบบภูมิคุ้มกันในตัวที่ดีพอสมควรต่อการมีผลกระทบใดๆอันเกิดจากการ

เปลี่ยนแปลงทั้งภายนอกและภายใน ทั้งนี้ต้องอาศัยความรู้ความรอบคอบและความระมัดระวังอย่างยิ่งในการนำวิชาต่างๆมาใช้ในการวางแผนและดำเนินการทุกขั้นตอนขณะเดียวกันต้องเสริมสร้างพื้นฐานจิตใจของคนในชาติ โดยเฉพาะเจ้าหน้าที่ของรัฐ นักทฤษฎี และนักธุรกิจในทุกระดับให้มีสำนึกในคุณธรรมความซื่อสัตย์สุจริตและให้มีความรอบรู้ที่เหมาะสม ดำเนินชีวิตด้วยความอดทนความเพียรมีสติปัญญาและความรอบคอบเพื่อให้สมดุลและพร้อมต่อการรองรับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและกว้างขวางทั้งด้านวัตถุสังคม สิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรมจากโลกภายนอกได้เป็นอย่างดี

1.3 แนวคิดเกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียง

แนวคิดหลักของปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเป็นปรัชญาที่ชี้ถึงแนวการดำรงอยู่และปฏิบัติตนของประชาชนในทุกระดับตั้งแต่ระดับครอบครัวระดับชุมชน จนถึงระดับรัฐทั้งในการพัฒนาและบริหารประเทศให้ดำเนินไปในทางสายกลางโดยเฉพาะการพัฒนาเศรษฐกิจเพื่อให้ก้าวทันต่อโลกยุคโลกาภิวัตน์โดยมีเป้าหมายของปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงที่มุ่งให้เกิดความสมดุลและพร้อมต่อการรองรับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและกว้างขวางทั้งทางเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรม จากโลกภายนอกได้เป็นอย่างดีซึ่งมีหลักการของปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงที่ทรงปรับปรุงพระราชทานเป็นที่มาของนิยาม "3 ห่วง 2 เงื่อนไข" ที่คณะอนุกรรมการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียงสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ นำมาใช้ในการรณรงค์เผยแพร่ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงผ่านช่องทางสื่อต่างๆอยู่ในปัจจุบัน (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2555) ซึ่งประกอบด้วยความ "พอประมาณ มีเหตุผล มีภูมิคุ้มกัน" บนเงื่อนไข "ความรู้" และ "คุณธรรม" ซึ่งอธิบายถึงการพัฒนาตามหลักเศรษฐกิจพอเพียงว่าเป็นการพัฒนาที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของทางสายกลางและความไม่ประมาท โดยคำนึงถึงความพอประมาณ ความมีเหตุผล และการสร้างภูมิคุ้มกันที่ดีในตัวตลอดจนการใช้ความรู้ความรอบคอบและคุณธรรมประกอบกรวางแผน การตัดสินใจและการกระทำต่างๆ ดังต่อไปนี้

ความพอประมาณหมายถึง ความพอดี ที่ไม่มากและไม่น้อยจนเกินไปไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น เช่น การผลิตและการบริโภคที่พอประมาณ

ความมีเหตุผลหมายถึง การใช้หลักเหตุผลในการตัดสินใจเรื่องต่างๆโดยพิจารณาจากเหตุปัจจัยที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนผลที่คาดว่าจะเกิดขึ้นอย่างรอบคอบ

การมีภูมิคุ้มกันที่ดีหมายถึงการเตรียมตัวให้พร้อมรับต่อผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการเปลี่ยนแปลงรอบตัวปัจจัยเหล่านี้จะเกิดขึ้นได้นั้น จะต้องอาศัยความรู้ และคุณธรรมเป็นเงื่อนไขพื้นฐาน กล่าวคือ

เงื่อนไขความรู้หมายถึง ความรอบรู้ความรอบคอบ และความระมัดระวังในการดำเนินชีวิตและการประกอบการงานและ

เงื่อนไขคุณธรรมคือ การยึดถือคุณธรรมต่างๆ อาทิ ความซื่อสัตย์สุจริตความอดทน ความเพียร การมุ่งต่อประโยชน์ส่วนรวมและการแบ่งปัน ฯลฯตลอดเวลาที่ประยูคต์ใช้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

อภิชาติ พันธเสน (2550)ผู้อำนวยการสถาบันการจัดการเพื่อชนบทและสังคมได้จัดแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงว่าเป็น "ข้อเสนอในการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจตามแนวทางของพุทธธรรมอย่างแท้จริง"ทั้งนี้เนื่องจากในพระราชดำรัสหนึ่ง ได้ให้คำอธิบายถึงเศรษฐกิจพอเพียงว่า "คือความพอประมาณ ซื่อตรง ไม่โลภมาก และต้องไม่เบียดเบียนผู้อื่น"ระบบเศรษฐกิจพอเพียงมุ่งเน้นให้บุคคลสามารถประกอบอาชีพได้อย่างยั่งยืนและใช้จ่ายเงินให้ได้มาอย่างพอเพียงและประหยัด ตามกำลังของเงินของบุคคลนั้นโดยปราศจากการกู้หนี้ยืมสินและถ้ามีเงินเหลือ แบ่งเก็บออมไว้บางส่วน ช่วยเหลือผู้อื่นบางส่วน และอาจจะใช้จ่ายมาเพื่อปัจจัยเสริมอีกบางส่วน

สาเหตุที่แนวทางการดำรงชีวิตอย่างพอเพียงได้ถูกกล่าวถึงอย่างกว้างขวางในขณะนี้ เพราะสภาพการดำรงชีวิตของสังคมทุนนิยมในปัจจุบันได้ถูกปลุกฝัง สร้าง หรือกระตุ้นให้เกิดการใช้จ่ายอย่างเกินตัวในเรื่องที่ไม่เกี่ยวข้องหรือเกินกว่าปัจจัยในการดำรงชีวิต เช่น การบริโภคเกินตัว ความบันเทิงหลากหลายรูปแบบ ความสวดยความงาม การแต่งตัวตามแฟชั่นการพนันหรือเสี่ยงโชค เป็นต้นจนทำให้ไม่มีเงินเพียงพอเพื่อตอบสนองความต้องการเหล่านั้นส่งผลให้เกิดการกู้หนี้ยืมสิน เกิดเป็นวัฏจักรที่บุคคลหนึ่งไม่สามารถหลุดออกมาได้ถ้าไม่เปลี่ยนแนวทางในการดำรงชีวิต

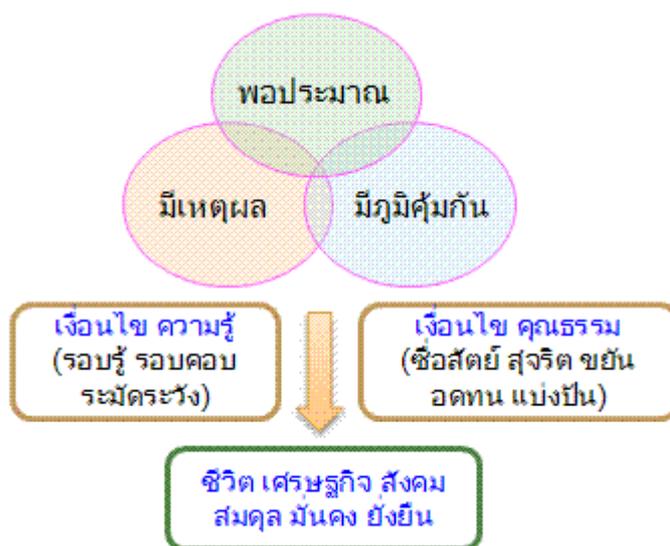
แนวคิดของ ดร.สุเมธ ตันติเวชกุล เลขาธิการมูลนิธิพัฒนาเป็นข้าราชการบริพารที่รับใช้เบื้องพระยุคลบาทอย่างใกล้ชิดผู้น้อมนำแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงโดยต่อยอดถึงปัญหาที่เกิดขึ้นในปัจจุบันโลกและโดยเฉพาะอย่างยิ่งประเทศไทย อันเป็นส่วนหนึ่งของโลกที่อยู่ในกระแสเสรีนิยมทุนนิยม หรือบริโภคนิยม ที่ชัดเจนในการแสวงหาความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจเป็นที่ตั้งความร่ำรวยจากการลงทุน กระตุ้นการบริโภคและกิเลส หล่อเลี้ยงระบบทุนนิยมประเทศไทยเองก็พัฒนาตามแบบทุนนิยมเช่นกันตั้งแต่แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับแรก เมื่อปี 2505

เศรษฐกิจเติบโตมาต่อเนื่องจนกระทั่งมาจุดหนึ่งที่เกิดวิกฤตต่อเศรษฐกิจของประเทศ คือโตแล้วแตก “ที่ผ่านมามีประเทศไทยก้าวเข้าสู่การพัฒนาโดยที่ไม่ได้คำนึงถึงฐานรากของประเทศซึ่งมีฐานในภาคการเกษตรแต่กลับมุ่งไปสู่การเป็นประเทศอุตสาหกรรมที่มีความต้องการปัจจัยสำคัญ 3 เรื่อง คือ 1.เงิน ซึ่งประเทศไทยอาจมีไม่พอก็ไปกู้มาเพิ่ม 2.เทคโนโลยีซึ่งประเทศไทยไม่เคยสร้างอะไรขึ้นมาเองก็จะนำเข้าสินค้าจากต่างประเทศมาใช้ และ 3.คนซึ่งมาตรฐานการศึกษาของไทยต่ำลงมหาวิทยาลัยมากขึ้นแต่คุณภาพลดลงแต่ถ้าคนที่รู้ด้านการในประเทศไม่มีก็ไม่มีอะไรอีกก็จ้างต่างชาติเข้ามาจะเห็นว่าการพัฒนาอุตสาหกรรมของประเทศไทยตั้งอยู่บนฐานของคนอื่นทั้งสินและเมื่อมีการย้ายฐานการลงทุนออกไป เศรษฐกิจก็ล้มในที่สุดสถานการณ์นี้เป็นวัฏจักรของการพัฒนาเหมือนกับวัฏจักรเชิงพุทธ คือ เกิด แก่ เจ็บ ตายพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ทรงยึดหลักการพอดีตั้งแต่แรกโดยให้มีการพัฒนาไปตามขั้นตอน เป็นระยะๆดร.สุเมธย้ำว่าเศรษฐกิจพอเพียงไม่ใช่เศรษฐกิจสำหรับคนยากคนจน พระองค์ท่านรับสั่งว่า ให้ร่ำรวย แต่ร่ำรวยแล้วต้องรักษาให้คงอยู่ ต้องยั่งยืนและต้องกระจายอย่างทั่วถึง พระองค์ท่านรับสั่งให้คำไว้สามคำเป็นหลักสามประการเพื่อใช้เป็นแนวทางของการพัฒนาประเทศ และจะนำไปใช้ในการบริหารงานในองค์กรต่างๆ (สุเมธ ตันติเวชกุล, 2540) ดังนี้

ประการที่หนึ่งให้ใช้เหตุผลอย่าใช้กิเลสตัณหาเป็นเครื่องนำทางอย่าเอาแต่กระแสต้องมีความกล้าหาญเพียงพอที่จะเลือกหนทางว่าประเทศไทยต้องการจะพัฒนาไปทางไหนไม่จำเป็นต้องตามกระแสของโลกประการที่สองทำอะไรพอประมาณการพอประมาณคือตรวจสอบศักยภาพของตนเองก่อน ฐานของตนเองอยู่ตรงไหนการจะพัฒนาอะไรต้องดูจากศักยภาพที่มีความเข้มแข็งก่อนประการที่สามทำอะไรให้มีภูมิคุ้มกันตลอดเวลาเพราะไม่รู้พรุ่งนี้จะมีอะไรเกิดขึ้น ปัจจุบันสถานการณ์ต่างๆมีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ทำให้การวางแผนพัฒนาทำได้ยากมีปัจจัยความเสี่ยงอยู่ตลอดเวลา จึงต้องมีวิสัยทัศน์ ตัวอย่างเช่นเรื่องราคาน้ำมันต้องมองในอนาคตถ้าไปโอดีเซลมาใช้จะช่วยลดความเสี่ยงด้านราคาน้ำมันได้หรือไม่ เป็นต้นนอกจากสามคำนี้พระองค์ท่านทรงให้มีฐานรองรับที่สำคัญอีกคำหนึ่งคือคนต้องดีด้วย ต้องมีจริยธรรมและคุณธรรม มีระบบธรรมาภิบาลพระองค์ท่านทรงวางหลักการไว้ดีมากแต่ปัญหาเกิดจากยังไม่มี ความพยายามที่จะสร้างความเข้าใจกัน

ดังนั้น การพัฒนาตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงจึงเป็นการพัฒนาที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของทางสายกลางและความไม่ประมาทอันประกอบด้วยองค์ประกอบที่สำคัญคือ 3 ห่วง 2 เงื่อนไข ได้แก่ความพอประมาณความมีเหตุผลการสร้างภูมิคุ้มกันที่ดีซึ่งองค์ประกอบทั้ง 3 ส่วนมี

ความหมายที่ซ้อนทับกันอยู่และมีความเกี่ยวข้องซึ่งกันและกันโดยความมีเหตุผลย่อมบ่งชี้ถึงความพอประมาณในขณะเดียวกันความพอประมาณได้สร้างภูมิคุ้มกันที่ดีขึ้นซึ่งภูมิคุ้มกันดังกล่าวได้เป็นเงื่อนไขสำคัญของการมีเหตุผลและ 2 เงื่อนไขคือเงื่อนไขความรู้และเงื่อนไขคุณธรรมเป็นเครื่องมือที่สำคัญในการช่วยประกอบกรวางแผนการตัดสินใจและการกระทำนำไปสู่วิถีชีวิตเศรษฐกิจและสังคมที่สมดุลมั่นคงและยั่งยืนดังนี้

ภาพ 1 หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง : 3 ห่วง 2 เงื่อนไข

1.4 การประยุกต์แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงสู่การปฏิบัติ

การนำปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาปฏิบัติ คือการพัฒนาที่สมดุลและยั่งยืนพร้อมรับต่อการเปลี่ยนแปลงในทุกด้านทั้งเศรษฐกิจ สังคมสภาพแวดล้อมความรู้และเทคโนโลยีเป็นแนวทางในการพัฒนาให้สามารถพึ่งตนเองในระดับต่าง ๆ อย่างเป็นขั้นตอนลดความเสี่ยงเกี่ยวกับธรรมชาติหรือการเปลี่ยนแปลงจากปัจจัยต่างๆ โดยอาศัยความพอประมาณและสร้างภูมิคุ้มกันที่ดี มีความรู้ความเพียร และความอดทน สติ และปัญญา การช่วยเหลือเกื้อกูลและความสามัคคีโดยภูมิปัญญาท้องถิ่นผสมผสานกับหลักวิชาการใช้การพิจารณาวางแผนและขั้นตอนการปฏิบัติอย่างรอบคอบโดยตระหนักในคุณธรรมความซื่อสัตย์สุจริตใช้สติปัญญาและความเพียรในการดำเนินชีวิต(จรรยาฤทธิรงค์อรุณอยุธยาและกอบศักดิ์ภูตระกูล, 2545)

ทฤษฎีเศรษฐกิจพอเพียงจึงไม่ใช่เป็นเรื่องเฉพาะของเกษตรกรในชนบทเท่านั้นแต่หมายรวมไปถึงทุกคน ทุกอาชีพ รวมทั้งรัฐบาลสามารถนำเอาแนวพระราชดำรัสไปปฏิบัติใช้ได้ทั้งสิ้นหลัก

สำคัญของความพอดีมี 5 ประการคือความพอดีด้านจิตใจคือต้องเข้มแข็ง สามารถพึ่งตนเองได้มีจิตสำนึกที่ดี เอื้ออาทรประณีตประนีประนอมนึกถึงผลประโยชน์ส่วนรวมความพอดีด้านสังคมคือต้องมีความช่วยเหลือเกื้อกูลกันสร้างความเข้มแข็งให้แก่ชุมชน รู้จักกันกำลังและที่สำคัญมีกระบวนการเรียนรู้ที่เกิดจากฐานรากที่มั่นคง และแข็งแกร่งความพอดีด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมคือรู้จักใช้และจัดการอย่างฉลาดและรอบคอบเพื่อให้เกิดความยั่งยืนสูงสุดและที่สำคัญใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ในประเทศเพื่อพัฒนาประเทศให้มั่นคงอยู่เป็นขั้นเป็นตอนไปความพอดีด้านเทคโนโลยีคือรู้จักใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสมให้สอดคล้องกับความต้องการและควรพัฒนาเทคโนโลยีจากภูมิปัญญาชาวบ้านของเราเองและสอดคล้องเป็นประโยชน์ต่อสภาพแวดล้อมของเราเองความพอดีด้านเศรษฐกิจคือเพิ่มรายได้ ลดรายจ่ายดำรงชีวิตอย่างพอควร พออยู่ พอกิน สมควรตามอัตภาพ และฐานะของตน ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงนี้ถูกใช้เป็นกรอบแนวความคิดและทิศทางการพัฒนาระบบเศรษฐกิจมหภาคของไทย ซึ่งบรรจุอยู่ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 10 เพื่อมุ่งสู่การพัฒนาที่สมดุล ยั่งยืน และมีภูมิคุ้มกัน เพื่อความอยู่ดีมีสุขมุ่งสู่สังคมที่มีความสุขอย่างยั่งยืน หรือที่เรียกว่า "สังคมสีเขียว" ด้วยหลักการดังกล่าว แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 10 นี้จะไม่เน้นเรื่องตัวเลขการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจแต่ยังคงให้ความสำคัญต่อระบบเศรษฐกิจแบบทวิลักษณ์หรือระบบเศรษฐกิจที่มีความแตกต่างกันระหว่างเศรษฐกิจชุมชนเมืองและชนบท (กรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย, 2541)

แนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงยังถูกบรรจุในรัฐธรรมนูญของไทยเช่นรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 ในส่วนที่ 3 แนวนโยบายด้านการบริหารราชการแผ่นดิน มาตรา 78 (1) ความว่า: "บริหารราชการแผ่นดินให้เป็นไปเพื่อการพัฒนาสังคม เศรษฐกิจ และความมั่นคงของประเทศอย่างยั่งยืนโดยต้องส่งเสริมการดำเนินการตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง และคำนึงถึงผลประโยชน์ของประเทศชาติในภาพรวมเป็นสำคัญ นายสุรเกียรติ์ เสถียรไทยในฐานะรัฐมนตรีกระทรวงต่างประเทศได้กล่าวเมื่อวันที่ 24 พฤศจิกายน พ.ศ. 2547 ในการประชุมสุดยอด The Francophonie Ouagadougou ครั้งที่ 10 ที่ Burkina Faso ว่าประเทศไทยได้ยึดแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง ควบคู่กับ "การพัฒนาแบบยั่งยืน" ในการพัฒนาประเทศทั้งทางด้านการเกษตรกรรม เศรษฐกิจ และการแข่งขัน (ธันวาคมจิตต์สงวน, 2551) ซึ่งเป็นการสอดคล้องเป้าหมายแนวทางของนานาชาติในประชาคมโลกโดยยกตัวอย่างการแก้ปัญหาวิกฤตเศรษฐกิจ พ.ศ. 2540 ซึ่งเมื่อยึดหลักปรัชญาในการแก้ปัญหาสามารถทำให้ผลิตภัณฑ์มวลรวมภายในประเทศของไทยเติบโตได้

ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงได้รับการเชิดชูเป็นอย่างสูงจากองค์การสหประชาชาติโดยนายโคฟีอันนันในฐานะเลขาธิการองค์การสหประชาชาติได้ทูลเกล้าฯ ถวายรางวัลความสำเร็จสูงสุดด้านการพัฒนามนุษย์แด่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เมื่อวันที่ 26 พฤษภาคม พ.ศ. 2549 และได้มีปาฐกถาถึงปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงว่าเป็นปรัชญาที่มีประโยชน์ต่อประเทศไทยและนานาประเทศและสามารถเริ่มได้จากการสร้างภูมิคุ้มกันในตนเอง สู้หมู่บ้านและสู้เศรษฐกิจในวงกว้างขึ้นในที่สุดและนาย Håkan Björkman รัชการการผู้อำนวยการสำนักงานโครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติในประเทศไทยกล่าวเชิดชูปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงและยังได้ตระหนักถึงวิสัยทัศน์และแนวคิดในการพัฒนาของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและองค์การสหประชาชาติยังได้สนับสนุนให้ประเทศต่างๆ ที่เป็นสมาชิก 166 ประเทศให้ยึดเป็นแนวทางสู่การพัฒนาประเทศแบบยั่งยืนที่สุด (ธันวา จิตต์สงวน, 2551)

กล่าวโดยสรุป การเปลี่ยนแปลงหรือการพัฒนาแนวคิดและแนวปฏิบัติที่เกิดขึ้นจากการประยุกต์ใช้ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง แบ่งออกเป็นประเด็นหลักทางวิชาการที่สำคัญได้ 5 ข้อ ดังนี้ (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2555) คือ

1) เปลี่ยนแนวทางการแก้ไขปัญหา โดยเปลี่ยนจากการเน้นการพึ่งพาทุน เทคโนโลยี และความช่วยเหลือจากภายนอกเป็นการพยายามพึ่งพตนเอง โดยใช้ภูมิปัญญาและทรัพยากรที่มีในท้องถิ่นเป็นหลัก เพื่อฟื้นฟูทุนในลักษณะต่างๆ ในชุมชนขึ้นมาให้เข้มแข็ง จากนั้นจึงค่อยๆ ขยายตัวออกไปในลักษณะของการพัฒนาจากภายในสู่ภายนอก

2) เปลี่ยนระบบกลไกการทำงาน เปลี่ยนจากการเร่งพัฒนาเศรษฐกิจทุกระดับในคราวเดียวกันมาเป็นกระบวนการพัฒนาเศรษฐกิจเป็นลำดับไปใน 3 ขั้นตอน ตามแนวทฤษฎีใหม่ จากระดับจุลภาคคือ ครัวเรือนไปสู่ระดับมหัพภาคคือ สังคมส่วนรวม เพื่อพัฒนาที่เจริญเติบโตอย่างยั่งยืนและมั่นคงที่มีความชัดเจนอย่างที่ไม่เคยปรากฏในตำราวิชาการใดๆ มาก่อน

3) เปลี่ยนโครงสร้างความสัมพันธ์ เป็นการเปลี่ยนความสัมพันธ์ของเกษตรกรที่มีองค์กรภาครัฐและองค์กรภายนอกจากลักษณะการให้และการรับ มาเป็นลักษณะความสัมพันธ์แบบพันธมิตรที่เน้นการทำงานแบบมีส่วนร่วมเรียนรู้ร่วมกัน ใช้เหตุผลและความรู้ในการตัดสินใจ และมีความสมานฉันท์ รู้รักสามัคคีด้วยกันทุกฝ่าย

4) เปลี่ยนเป้าหมายในการพัฒนาสังคม โดยเปลี่ยนจากการเร่งสร้างรายได้และความมั่นคงเป็นตัวเงินมาเป็นการสร้างความพอเพียงและความมั่นคงของบุคคล ชุมชน สังคม ตลอดจนระบบสิ่งแวดล้อมที่เกี่ยวข้องเพื่อบรรลุเป้าหมายแห่งการพัฒนาที่ยั่งยืนอย่างแท้จริง

5) เปลี่ยนอุดมการณ์แห่งความคิดทางเศรษฐศาสตร์ เป็นการเปลี่ยนอุดมการณ์จากการสร้างความพอใจสูงสุดในการได้รับเพิ่มขึ้นของแต่ละบุคคล มาเป็นการสร้างความสุขพอใจจากการได้ให้แก่ผู้อื่นบ้าง เป็นความสุขที่เกิดจากการมีความเมตตากรุณา และการเอื้ออาทรแบ่งปันความสุขร่วมกันในสังคม มากกว่าความสุขจากการเพิกเฉยละเลยต่อเพื่อนร่วมสังคมโดยทั่วไป

แนวทางการดำเนินชีวิตตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงสามารถนำมาปฏิบัติในการดำเนินชีวิตของประชาชนในทุกระดับ และสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในหลายๆ ด้าน ไม่จำกัดเฉพาะภาคเกษตรเท่านั้น แต่ในการดำเนินชีวิตของประชาชนให้สามารถพึ่งพตนเองได้ทุกด้าน ดังนั้นต้องมีการพึ่งพาอาศัยการแบ่งปันกันและร่วมมือกันกับสมาชิกคนอื่นๆ ในสังคม ซึ่งเป็นการอยู่ร่วมกันในชุมชนอย่างสันติสุขและมีไมตรีต่อกัน จึงสามารถแบ่งประเภทของเศรษฐกิจพอเพียงออกเป็นสองแบบ (อภิชาติ พันธเสน, 2550) ได้แก่

1) เศรษฐกิจพอเพียงแบบพื้นฐาน คือ การพึ่งตนเองโดยยึดหลักของความพอเพียงทั้งทางความคิดและการกระทำในการดำเนินชีวิต ประกอบอาชีพหาเลี้ยงตนเองอย่างสุจริต ไม่โลภของที่ไม่ใช่ของตนเองเกินความต้องการจนต้องเบียดเบียนผู้อื่น แต่เป็นการยึดมั่นในหลักการดำเนินชีวิตที่อยู่บนพื้นฐานของการรู้จักตนเองและการพัฒนาตนเองก่อนเป็นพื้นฐานแนวทางการดำเนินชีวิตตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงระดับครอบครัว

เศรษฐกิจพอเพียงในครอบครัวบุคคลทั่วไป เป็นการดำรงชีวิตอย่างไม่เดือดร้อน มีความเป็นอยู่อย่างพอประมาณตนตามฐานะตามอัตภาพ มีอิสรภาพในการประกอบอาชีพ เดินทางสายกลางทำกิจกรรมที่เหมาะสมกับตนเองและสามารถพึ่งพาตนเองได้เศรษฐกิจพอเพียงในครอบครัวเกษตรกร เป็นเศรษฐกิจเพื่อการเกษตรที่เน้นการพึ่งพาตนเอง เกษตรกรจะใช้ความรู้ความสามารถในการบริหารจัดการที่ดิน โดยเฉพาะแหล่งน้ำและกิจกรรมการเกษตรได้อย่างเหมาะสมสอดคล้องกับสภาพพื้นที่ และความต้องการของเกษตรกรเองด้วยการนำเรื่อง ทฤษฎีใหม่ขั้นที่หนึ่งฐานการผลิตความพอเพียงมาใช้ในไร่นาตนเอง เน้นให้มีความหลากหลายของกิจกรรม การเกษตรในไร่นามีกิจกรรมเกื้อกูลกัน กิจกรรมเสริมรายได้ ใช้แรงงานในครอบครัวทำงานอย่างเต็มที่ ลดต้นทุนการผลิต ตลอดจนการผสมผสานกิจกรรมการปลูกพืชเลี้ยงสัตว์ และประมงในไร่นาให้เกิดประโยชน์

สูงสุด เศรษฐกิจพอเพียงเป็นการดำเนินชีวิตทางสายกลางยึดหลักการพึ่งพาตนเอง โดยใช้ตัวชี้วัด เพื่อประเมินการเรียนรู้เกี่ยวกับการนำปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวันในระดับต่างๆ ของสำนักส่งเสริมและพัฒนาศักยภาพชุมชน กรมพัฒนาชุมชน ได้นำมาประยุกต์ใช้ให้สอดคล้องกับสถานการณ์ทางเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมได้ดังนี้

1. การลดรายจ่าย เช่น การปลูกพืช การเลี้ยงสัตว์ เพื่อใช้ในการบริโภค การใช้ปุ๋ยชีวภาพ สารชีวภาพ ป้องกันศัตรูพืช ใช้วัตถุดิบในท้องถิ่นในการผลิตสินค้า ผลิตภัณฑ์อุปโภคบริโภคใช้เอง การนำวัสดุที่ใช้แล้วมาทำให้เกิดประโยชน์ ใช้สมุนไพร ไล่แมลง ลดรายจ่ายที่ไม่จำเป็น เช่น การลด ละเลิก อบายมุข การงดซื้อสินค้าฟุ่มเฟือย ลดการเที่ยวและไม่ใช้จ่ายกิจกรรมตามประเพณีวัฒนธรรม

2. การเพิ่มรายได้ โดยการปลูกพืชหมุนเวียนหลายชนิด พัฒนาอาชีพให้มีศักยภาพและประสิทธิภาพ การแปรรูปผลผลิตเพื่อเพิ่มมูลค่า การใช้ที่ดินให้เกิดประโยชน์อย่างคุ้มค่า เช่น การปลูกผักสวนครัวเพิ่มรายได้โดยการขายผักสวนครัวที่เหลือจากการบริโภคที่เพียงพอภายในครัวเรือนแล้ว การใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์โดยการทำอาชีพเสริม

3. การประหยัด เช่น การวางแผนการใช้จ่ายเงินเพื่อให้มีการเก็บออม มีกิจกรรมการออมโดยการเป็นสมาชิกกลุ่มออมทรัพย์ เช่น กองทุนหมู่บ้านและอื่นๆ

4. การเรียนรู้ ตนให้เป็นที่พึ่งตนเอง มีจิตใจสำนึกที่ดี สร้างสรรค์ให้ตนเองและชาติโดยรวมโดยการเลิกอบายมุข มีการจัดทำบัญชีรายรับรายจ่าย ครัวเรือน ไม่ก่อหนี้โดยไม่จำเป็นและเกินกำลัง การเอื้ออาทรการแบ่งปัน โดยการช่วยเหลือซึ่งกันและกันเป็นต้น

5. การอนุรักษ์และใช้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม การใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างคุ้มค่าและประหยัด

2) เศรษฐกิจพอเพียงแบบก้าวหน้า คือ การแลกเปลี่ยน ร่วมมือ ช่วยเหลือกันเพื่อให้ส่วนรวมได้รับประโยชน์และนำไปสู่การพัฒนาชุมชนและสังคมให้เจริญอย่างยั่งยืนต้องเริ่มจากทำให้ตนเองพอเพียงไปสู่ครัวเรือนพอเพียง แล้วไปสู่ชุมชนพอเพียงการดำเนินกิจกรรมเศรษฐกิจพอเพียงในระดับชุมชน มีลักษณะดังนี้

1. การลดรายจ่าย โดยการปลูกข้าว ปลูกพืชเลี้ยงสัตว์เพื่อบริโภคในชุมชน การทำเกษตรอินทรีย์ เช่น ทำปุ๋ยและสารชีวภาพใช้ในการเกษตร กิจกรรมรณรงค์การประหยัด ลดรายจ่ายของชุมชนที่ไม่จำเป็น เช่น การจัดกิจกรรมประเพณีวัฒนธรรมของชุมชนที่ฟุ่มเฟือยเกินความจำเป็น

2. การเพิ่มรายได้ โดยการจัดตั้งวิสาหกิจชุมชน เช่น โรงสี โรงแปรรูปผลผลิตทางการเกษตร ทำการเกษตรผสมผสาน บริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวในชุมชน โดยชุมชน เป็นต้น

3. การออม โดยการจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตหรือกลุ่มอื่นๆ ที่มีกิจกรรมการออมทรัพย์ เป็นต้น

4. การดำรงชีวิต การจัดทำแผนชุมชนมีการบริหารจัดการชุมชนที่ดี ผู้นำมีความโปร่งใส ซื่อสัตย์สุจริต มีคุณธรรม ยึดหลักประชาธิปไตยและการทำงานแบบมีส่วนร่วมมีกฎระเบียบชุมชนใช้ปฏิบัติร่วมกัน มีกิจกรรมเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิต เช่น การต่อต้านยาเสพติด การเสริมสร้างคุณภาพ มีกิจกรรมเรียนรู้และการแลกเปลี่ยนความรู้ร่วมกันของชุมชนอยู่เสมอ มีเครือข่ายองค์กรชุมชนที่มีกิจกรรมสม่ำเสมอ

5. การอนุรักษ์และใช้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม การจัดระเบียบชุมชน เช่น การรักษาความสะอาดที่สาธารณะ การกำจัดขยะและมลพิษที่ถูกต้อง มีกิจกรรมการรักษาดูแลแม่น้ำ ลำคลองและแหล่งน้ำ มีกิจกรรมการอนุรักษ์ป่าไม้และทรัพยากรธรรมชาติ การช่วยกันรักษาสาธารณสมบัติของหมู่บ้าน

6. การเอื้ออาทรการแบ่งปัน การเอื้ออาทรการแบ่งปันโดยการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน จัดสวัสดิการชุมชน เช่น กิจกรรมดูแลผู้สูงอายุ เด็ก คนพิการและผู้ด้อยโอกาสจากชุมชน กิจกรรมวิสาหกิจชุมชน เช่น ชุมชนกลุ่มอาชีพ ชุมชนมีวิธีการช่วยเหลือตัวเองและสมาชิกในชุมชน เมื่อเกิดภัยพิบัติขึ้น

เศรษฐกิจพอเพียงเป็นปรัชญาที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของการพัฒนาที่ยั่งยืนเป็นทั้งกรอบความคิดและแนวทางปฏิบัติเป็นทั้งวิถีชีวิตและวิถีการทำงานที่ตระหนักถึง การพัฒนาคุณค่าความเป็นมนุษย์ไปพร้อมๆ กับ การพัฒนาทางเศรษฐกิจและสังคม ในทิศทางที่สร้างสรรค์และดำรงไว้ซึ่งอารยธรรมของมนุษยชาติ

1.5 ปัจจัยที่มีผลต่อการนำแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงไปปฏิบัติ

ในการนำแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงไปปฏิบัติมีปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงทั้งในแง่ของความสำเร็จและอุปสรรคซึ่งได้มีผู้กล่าวถึงปัจจัยที่ส่งผลต่อเศรษฐกิจพอเพียงไว้เช่นการนำเศรษฐกิจพอเพียงไปปฏิบัติให้ประสบความสำเร็จได้นั้นต้องมีปัญญาพิจารณาด้วยเหตุผลพร้อมทั้งพอใจในสิ่งที่ตนมีอยู่คือรู้จักพอประมาณไม่ไขว่คว้าหาสิ่งอื่นที่เกินกำลังของตนเอง เพราะจะทำให้เกิดความไม่รู้จักพอและไปเบียดเบียนตนเองและผู้อื่นและที่สำคัญต้องเสียสละประโยชน์ส่วนตัวเพื่อประโยชน์ส่วนรวมส่วนอุปสรรคในการนำเศรษฐกิจพอเพียงไปปฏิบัติคือการ

ขาดการเผยแพร่อย่างจริงจังจากภาครัฐในระยะแรกๆ จึงทำให้คนส่วนใหญ่มองว่าเศรษฐกิจพอเพียงเป็นเรื่องของภาคการเกษตรหรือผู้ที่มีฐานะยากจนในชนบทเท่านั้นนอกจากนี้สังคมไทยยังถูกปลูกฝังเรื่องทุนนิยมมาเป็นเวลายาวนานจนทำให้ไม่มีวินัยในตนเองนอกจากนี้จากการศึกษาวิจัยต่างๆ ก็ได้มีผู้ศึกษาเกี่ยวกับปัจจัยที่มีผลต่อการนำแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงไปปฏิบัติทั้งในด้านปัจจัยแห่งความสำเร็จและปัจจัยที่เป็นอุปสรรคนั้นสามารถแบ่งประเด็นในการศึกษาได้ 2 ประเด็นหลักๆ คือ ปัจจัยภายในชุมชนและปัจจัยภายนอกชุมชน (ธัญวาลิตต์สงวน, 2550) โดยมีรายละเอียดดังนี้

1. ปัจจัยภายในชุมชนคือ สิ่งที่มีอยู่ในชุมชนทั้งที่มีมูลค่าสามารถวัดเป็นตัวเงินและที่มีคุณค่าทางนามธรรมที่ไม่อาจวัดเป็นตัวเงินได้เช่นภาวะของผู้นำชุมชนภูมิปัญญาท้องถิ่นขนบธรรมเนียมประเพณีวัฒนธรรมการศึกษาการประกอบอาชีพการรวมกลุ่มการมีส่วนร่วมของสมาชิกในชุมชนเป็นต้นยกตัวอย่างเช่น

ปัจจัยที่ก่อให้เกิดความสำเร็จของหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงบ้านตำแยตำบลม่วงสามสิบ อําเภอม่วงสามสิบจังหวัดอุบลราชธานีปัจจัยที่ก่อให้เกิดความสำเร็จของหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงได้แก่ปัจจัยด้านทรัพยากรธรรมชาติในชุมชนเช่นแหล่งน้ำธรรมชาติและบ่อบาดาลพืชพันธุ์และไม้ยืนต้นและพืชตามฤดูกาลปัจจัยด้านความหลากหลายทางอาชีพเช่นทำนาเกษตรกรรมหัตถกรรมค้าขายเป็นต้นปัจจัยด้านศาสนาสังคมและวัฒนธรรมเช่นสมาชิกในชุมชนส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธซึ่งพระสงฆ์อบรมสั่งสอนชาวบ้านโดยปลูกฝังเรื่องเศรษฐกิจพอเพียงโดยเน้นการรู้จักและเห็นคุณค่าของตนเองและปัจจัยผู้นำด้านชุมชนได้แก่ผู้ที่มีภาวะผู้นำสูงโปร่งใสซื่อสัตย์สุจริตความคิดริเริ่มสร้างสรรค์/กล้าคิดนอกกรอบความรอบคอบและรอบรู้ความสามารถในการประสานงานความอ่อนน้อมถ่อมตนและมีคุณธรรมเช่นเดียวกับความสำเร็จของโครงการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเองแบบพอเพียงตามแนวพระราชดำริในโครงการเกษตรทฤษฎีใหม่ในอำเภอกาฬสินธุ์ จังหวัดจันทบุรี (ประธินพร แพทย์รังสี, 2545) พบปัจจัยแห่งความสำเร็จของการนำเศรษฐกิจพอเพียงไปปฏิบัติ ได้แก่ การนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาผสมผสานร่วมกับภูมิปัญญาสมัยใหม่ทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ประสบการณ์เพื่อเป็นการเพิ่มทักษะในการเพิ่มผลผลิตทางการเกษตรด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมโดยชุมชนได้มีการนำทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ในชุมชนมาช่วยในการเพิ่มผลผลิตให้สูงขึ้นและการรวมกลุ่มของสมาชิกในชุมชนทำให้เกิดความรักสามัคคีและช่วยเหลือกันมากขึ้นในชุมชนรวมทั้งเกิดจิตใจมุ่งพัฒนาทั้งความรู้ของตนเองและพัฒนาชุมชนของตนเองให้ดีขึ้น

นอกจากนี้ปัจจัยส่งผลกระทบต่อความสำเร็จในการเป็นหมู่บ้านต้นแบบเศรษฐกิจพอเพียง หมู่บ้านป่าไผ่หมู่ที่ 2 ตำบลแม่โป่งอำเภอดอยสะเก็ดจังหวัดเชียงใหม่(วิศาล ทำสวน, 2550) พบว่า ปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อความสำเร็จในการเป็นหมู่บ้านต้นแบบเศรษฐกิจพอเพียงมีปัจจัยเกื้อหนุนได้แก่ ปัจจัยภายในและภายนอกทั้ง 5 ด้านอันได้แก่ด้านเทคโนโลยีด้านเศรษฐกิจด้านทรัพยากรด้าน จิตใจและด้านสังคมซึ่งสมาชิกในชุมชนสามารถผสมผสานระหว่างปัจจัยภายในและปัจจัย ภายนอกได้อย่างสมดุลและผู้นำชุมชนเป็นกลุ่มบุคคลที่ถือได้ว่ามีบทบาทอย่างมากในการพัฒนา ชุมชนเพราะผู้นำมีการพัฒนาชุมชนอย่างจริงจังและจริงจังมุ่งสร้างความเจริญก้าวหน้าให้เกิดขึ้นใน ชุมชนอย่างยั่งยืนอีกทั้งยังปฏิบัติตนให้เป็นแบบอย่างที่ดีจนเป็นที่ยอมรับและนำไปปฏิบัติให้เกิด เป็นรูปธรรม

ด้านผู้นำชุมชนมีส่วนสำคัญอย่างยิ่งในการส่งผลให้เกิดความสำเร็จในการเป็นหมู่บ้าน เศรษฐกิจพอเพียงดังเช่น หมู่บ้านป่าไผ่อำเภอดอยสะเก็ดจังหวัดเชียงใหม่มีผู้นำชุมชนเป็นผู้นำแบบ ประสานมีหน้าที่กระตุ้นและผลักดันให้เกิดกิจกรรมเศรษฐกิจพอเพียงในชุมชนโดยมีปัจจัยที่ส่งเสริม คือเงื่อนไขชุมชนที่มีศักยภาพโดยเฉพาะลักษณะทางกายภาพทั้งภูมิประเทศและภูมิอากาศสังคม เครือญาติเศรษฐกิจการศึกษาศาสนาและวัฒนธรรมตลอดจนความสามารถของผู้นำชุมชนในการ บริหารจัดการตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงอย่างไรก็ตามมีปัญหาบางประการที่ซ่อนอยู่ใน ความสำเร็จของผู้นำชุมชนเนื่องจากกลุ่มผู้นำชุมชนเป็นผู้ที่มีฐานะทางเศรษฐกิจสังคมดีและม ีความสัมพันธ์แบบเครือญาติสะท้อนให้เห็นถึงฐานอำนาจของชุมชนที่ตกอยู่ในมือของกลุ่มผู้นำ ชุมชนเท่านั้นอีกทั้งชาวบ้านให้ความไว้วางใจและมีความเชื่อถือในตัวผู้นำชุมชนสูงส่งผลให้การมี ส่วนร่วมของสมาชิกในชุมชนเกิดการขึ้นนำโดยผู้นำชุมชนดั่งนั้นเพื่อไม่ให้ผู้นำชุมชนมีอำนาจชี้ นำในการตัดสินใจชุมชนต้องเน้นให้เกิดการรวมกลุ่มและการทำงานมีส่วนร่วมของสมาชิกทุกคนในชุมชน เป็นหัวใจหลักในการบริหารงานในชุมชนและปรับเปลี่ยนทัศนคติความคิดของสมาชิกในชุมชนให้ ยกย่องคนดีมีคุณธรรมไม่เป็นสังคมที่ยกย่องคนรวยคนเก่งเพื่อไม่ให้อำนาจการตัดสินใจและ ผลประโยชน์ของชุมชนตกอยู่ในมือของกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง

อย่างไรก็ตาม เพื่อส่งเสริมบทบาทของผู้นำชุมชนในอนาคตให้สามารถพัฒนาหมู่บ้าน เศรษฐกิจพอเพียงได้อย่างต่อเนื่องไม่เกิดช่องว่างเมื่อมีการเปลี่ยนผ่านจากผู้นำชุมชนชุดเดิมผู้นำ ชุมชนต้องเปิดโอกาสให้สมาชิกรุ่นใหม่เข้ามาสานต่อแนวทางการดำเนินกิจกรรมเศรษฐกิจพอเพียง และต้องให้ความสำคัญกับการปลูกฝังเยาวชนให้ตระหนักถึงการดำรงชีวิตตามวิถีธรรมชาติของ ชุมชนทุนทางสังคมและภูมิปัญญาท้องถิ่นโดยใช้หลัก บวร (บ้าน วัด โรงเรียน) ในการเรียนรู้และสั่ง

สอนซึ่งเป็นกระบวนการกล่อมเกลாதองศาทางสังคมและสำหรับผู้นำชุมชนอื่นการนำแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงไปปฏิบัติที่ผู้นำชุมชนต้องเข้าใจบทบาทของตนเองและเรียนรู้การนำศักยภาพของชุมชนมาเป็นแนวทางการดำเนินกิจกรรมความพอเพียงในชุมชนของตนเองโดยอาศัยการมีส่วนร่วมของสมาชิกในชุมชนเป็นสำคัญ(ธัญญารัตน์ นันติกา, 2551)

2. ปัจจัยภายนอกชุมชนคือ การขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียงโดยภาครัฐและการสนับสนุนจากองค์กรรัฐวิสาหกิจและเอกชนนับตั้งแต่แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ นโยบายของรัฐบาลโครงการต่างๆหรือวิธีการทำงานจากกระทรวงทบวงกรมจังหวัดอำเภอองค์การบริหารส่วนตำบลและเทศบาลยกตัวอย่างเช่น หมู่บ้านเสมาตำบลท่าดีอำเภอลานสกาจังหวัดนครศรีธรรมราชขององค์การบริหารส่วนตำบลมีบทบาทในการส่งเสริมความเข้าใจในแนวทางการดำเนินงานตามหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงซึ่งองค์การบริหารส่วนตำบลได้มีบทบาทสำคัญในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียง 3 บทบาทคือบทบาทผู้ส่งเสริมบทบาทผู้สนับสนุนและบทบาทผู้ประสานงานกับส่วนราชการที่เกี่ยวข้องด้านปัญหาอุปสรรคในการส่งเสริมและพัฒนาหมู่บ้านพบว่า ปัญหาที่เกิดจากนโยบายและวิธีการทำงานขององค์การบริหารส่วนตำบลที่ยังขาดเอกภาพขาดความเข้าใจในนโยบายและทิศทางของโครงการปัญหาที่เกิดจากคณะกรรมการและทีมงานคือขาดความรู้ความเข้าใจและขาดทักษะในการถ่ายทอดความรู้ปัญหาที่เกิดจากวิธีการและขั้นตอนการปฏิบัติตามรายละเอียดในโครงการปัญหาที่เกิดจากความไม่เข้าใจของประชาชนเกี่ยวกับการขอรับงบประมาณจากภาครัฐและปัญหาที่เกิดจากหน่วยงานราชการที่รับผิดชอบให้การสนับสนุนซ้ำซ้อนและมีความแตกต่างในการปฏิบัติ (ธันวา จิตต์สงวน, 2551)

ส่วนด้านการสนับสนุนจากองค์กรเอกชนและรัฐวิสาหกิจนั้นเนื่องด้วยการพัฒนาให้ชุมชนมีความเข้มแข็งและมีความยั่งยืนมีความจำเป็นที่จะต้องได้รับความร่วมมือจากองค์กรรัฐวิสาหกิจและเอกชนเนื่องจากมีกิจกรรมเพื่อสังคมมากมายหรือที่เรียกกันว่ากิจกรรม CSR (Corporate Social Responsibility) โดยองค์กรรัฐวิสาหกิจและเอกชนมีทั้งองค์ความรู้และทุนทรัพย์ที่สามารถเข้ามาช่วยเสริมความรู้ทางด้านอาชีพมออบทักษะประสบการณ์ที่จำเป็นให้สมาชิกในชุมชนหรือช่วยขยายช่องทางเครือข่ายการค้าของชุมชนให้เติบโตดังนั้นองค์กรรัฐวิสาหกิจและเอกชนจึงได้เข้ามีส่วนสนับสนุนในการเข้าถึงความต้องการของชุมชนในการนำแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงสู่การปฏิบัติ (สำนักงานเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อยกระดับชุมชน, 2553)

จากปัจจัยที่มีผลต่อการนำแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงไปปฏิบัติข้างต้นสามารถสรุปได้ว่า ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จและอุปสรรคในการนำเศรษฐกิจพอเพียงไปปฏิบัติในระดับชุมชน สามารถแบ่งได้เป็นปัจจัยภายในชุมชนคือสิ่งที่มีอยู่ชุมชนทั้งที่มีมูลค่าด้านเงินทองและด้านจิตใจ ได้แก่ วัฒนธรรมของชุมชนภูมิปัญญาท้องถิ่นผู้นำชุมชนระบบเศรษฐกิจของชุมชนและทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของชุมชนเป็นต้นและปัจจัยภายนอกชุมชนคือการส่งเสริมจากหน่วยงานภาครัฐและการสนับสนุนจากองค์กรรัฐวิสาหกิจและเอกชนต่างๆทั้งในส่วนของ การกำหนดนโยบายยุทธศาสตร์หรือโครงการต่างๆในการขับเคลื่อนการนำแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงไปปฏิบัติในระดับชุมชน

2. การจัดการความรู้

ปัจจุบันโลกได้เข้าสู่ยุคเศรษฐกิจฐานความรู้ (Knowledge-based Economy-KBE) งานต่างๆ จำเป็นต้องใช้ความรู้มาสร้างผลผลิตให้เกิดมูลค่าเพิ่มมากยิ่งขึ้น การจัดการความรู้เป็นคำกว้างๆ ที่มีความหมายครอบคลุมเทคนิค กลไกต่างๆ มากมาย เพื่อสนับสนุนให้การทำงานของ แรงงานความรู้ (Knowledge Worker) มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น (วิกิพีเดีย สารานุกรมเสรี, 2556 สืบค้นจาก <http://th.wikipedia.org/wiki>) กลไกดังกล่าวได้แก่ การรวบรวมความรู้ที่กระจัดกระจาย อยู่ที่ต่างๆ มารวมไว้ที่เดียวกัน การสร้างบรรยากาศให้คนคิดค้น เรียนรู้ สร้างความรู้ใหม่ๆ ขึ้น การจัดระเบียบความรู้ในเอกสาร และทำสมุดหน้าเหลืองรวบรวมรายชื่อผู้มีความรู้ในด้านต่างๆ และที่สำคัญที่สุด คือการสร้างช่องทางและเงื่อนไขให้คนเกิดการแลกเปลี่ยนความรู้ระหว่างกัน เพื่อนำไปใช้พัฒนางานของตนให้สัมฤทธิ์ผล

1) ความหมายของการจัดการความรู้

การจัดการความรู้ (Knowledge Management : KM) ได้มีคำจำกัดความเกี่ยวกับการจัดการความรู้จากผู้ทรงคุณวุฒิและแหล่งเรียนรู้ไว้ ดังนี้

สมนึก เอื้อจิระพงษ์พันธ์ (2553) ได้ให้ความหมายของการจัดการความรู้ คือการรวบรวม สร้าง จัดระเบียบ แลกเปลี่ยนและประยุกต์ใช้ความรู้ โดยพัฒนาระบบจากข้อมูลไปสู่สารสนเทศ เพื่อให้เกิดความรู้และปัญญาในที่สุด

ณพิศิษฐ์ จักรพิทักษ์ (2554) ได้สรุปการจัดการความรู้เป็นกระบวนการของคนในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ทำให้บรรลุผลสัมฤทธิ์ได้ตามความต้องการ โดยใช้ความรู้เป็นฐานอาศัยความรู้ เป็นปัจจัยในการทำงานให้สำเร็จซึ่งมีองค์ประกอบของการจัดการความรู้ที่สำคัญ 3 ประการ ได้แก่

ประการแรกการพัฒนาคนทำงานใช้ความรู้หรือกลุ่มคนทำงานใช้ความรู้ที่หมั่นฝึกฝนทำงานร่วมกันให้เกิดประสิทธิผลและประสิทธิภาพที่เรียกว่า “ชุมชนนักปฏิบัติ” (Community of practice หรือ COP) ประการที่สององค์กรต้องมุ่งเน้นการสร้างวิธีการปฏิบัติงานที่ดีที่สุด (Best practice) และประการที่สามต้องปรับปรุงการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศซึ่งเป็นองค์ประกอบที่สำคัญและจำเป็นของการจัดการความรู้ในปัจจุบัน

ประภาพรรณ อุ่นอบ (2552) ได้สรุปไว้ว่าการจัดการความรู้คือการจัดการความรู้เป็นเครื่องมือสำหรับการใช้ปัญญาของคนทั้งมวลหรือคนส่วนใหญ่ของคนในสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่งความรู้และปัญญาที่ผูกพันอยู่กับงานและการดำรงชีวิตการจัดการความรู้เป็นการจัดระบบขึ้นเป็นศาสตร์หรือเทคโนโลยี สำหรับการเรียนรู้ขึ้นใหม่ เป็นการเรียนรู้ที่แนบแน่นอยู่กับงานและชีวิตจริง และเป็นการเรียนรู้จากรูปรธรรมกับการปฏิบัติในชีวิตจริง

ทิพวรรณ หล่อสุวรรณรัตน์ (2549) ได้กล่าวว่า การจัดการความรู้เป็นความรู้ที่อยู่ในตัวคน และความรู้ที่ได้จากการสืบค้นจากแหล่งความรู้ต่างๆ ได้นำเอาความรู้ดังกล่าวนำไปประยุกต์ใช้ในการพัฒนานวัตกรรมและเทคโนโลยีที่ดีและเหมาะสมและเป็นที่ยอมรับ

วิจารณ์ พานิช (2554) ได้ให้ความหมายว่า การจัดการความรู้ คือเครื่องมือพัฒนางานของบุคคล องค์กร เครือข่าย และพัฒนาสังคมในภาพรวมในยุคสังคมเศรษฐกิจฐานความรู้ ต้องให้นิยามหลายข้อจึงจะครอบคลุมความหมายซึ่งได้แก่

1. การจัดการความรู้มีความหมายรวมถึงการรวบรวมการจัดระบบการจัดเก็บและการเข้าถึงข้อมูลเพื่อสร้างเป็นความรู้เทคโนโลยีด้านข้อมูลและด้านคอมพิวเตอร์เป็นเครื่องมือช่วยเพิ่มพลังในการจัดการความรู้แต่เทคโนโลยีด้านข้อมูลและคอมพิวเตอร์โดยตัวของมันเองไม่ใช่การจัดการความรู้
2. จัดการความรู้เกี่ยวข้องกับการแบ่งปันความรู้ (knowledge sharing) ถ้าไม่มีการแบ่งปันความรู้ความพยายามในการจัดการความรู้จะไม่ประสบผลสำเร็จพฤติกรรมภายในองค์กรเกี่ยวกับวัฒนธรรมพลวัตและวิธีปฏิบัติมีผลต่อการแบ่งปันความรู้ประเด็นด้านวัฒนธรรมและสังคมมีความสำคัญยิ่งต่อการจัดการความรู้

Todd R. Groff Todd R. Groff (2011) กล่าวว่าจัดการความรู้ต้องการผู้ทรงความรู้ความสามารถในการตีความและประยุกต์ใช้ความรู้ในการสร้างนวัตกรรมและเป็นผู้นำทางในองค์กรรวมทั้งต้องการผู้เชี่ยวชาญในสาขาใดสาขาหนึ่งสำหรับช่วยแนะนำวิธีประยุกต์ใช้การ

จัดการความรู้ดังนั้นกิจกรรมเกี่ยวกับคนได้แก่การดึงดูดคนเก่งและดีการพัฒนาคนการติดตามความก้าวหน้าของคนและการดึงคนมีความรู้ความสามารถไว้ในองค์กรถือเป็นส่วนหนึ่งของการจัดการความรู้

Wiig , K. M. (2000) กล่าวว่าจัดการความรู้เป็นเรื่องของการเพิ่มประสิทธิผลขององค์กรการจัดการความรู้เกิดขึ้นเพราะมีความเชื่อว่าจะช่วยสร้างความมีชีวิตชีวาและความสำเร็จให้แก่องค์กรการประเมิน “ต้นทุนทางปัญญา” (intellectual capital) และผลสำเร็จของการประยุกต์ใช้จัดการความรู้เป็นดัชนีบอกว่าองค์กรมีการจัดการความรู้อย่างได้ผลหรือไม่

สรุปได้ว่า การจัดการความรู้ (Knowledge Management) หมายถึงการแสวงหาความรู้และการสร้างความรู้การจัดเก็บและประมวลความรู้การถ่ายโอนและเผยแพร่ความรู้การประยุกต์ใช้ความรู้อันเป็นกระบวนการสร้างการเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้นโดยจัดให้มีการสร้างวางแผนจัดระบบการทำงานเชื่อมโยงถ่ายโอนจัดเก็บส่งเสริมการเรียนรู้และเผยแพร่ความรู้โดยมีระบบเทคโนโลยีสารสนเทศและคอมพิวเตอร์เป็นเครื่องมือช่วยเพื่อการเข้าถึงข้อมูลและสามารถนำความรู้มาใช้ซึ่งจะช่วยในการสร้างความเข้าใจอย่างลึกซึ้งด้วยประสบการณ์การจัดการความรู้เป็นกระบวนการในการแลกเปลี่ยนความรู้ของคน/ชุมชนท้องถิ่นและองค์กรทำให้เกิดความรู้และปัญญา สำหรับใช้ในการดำเนินงานและชีวิตอยู่อย่างมีความสุขได้อย่างพอเพียงในสังคมและชุมชนอีกด้วย

2) แนวคิดของการจัดการความรู้

แนวคิดด้านองค์ประกอบของการจัดการความรู้ให้แนวคิดในการจัดการความรู้กลายเป็นสิ่งสำคัญสำหรับองค์กรหรือชุมชนมากกว่าทรัพยากรด้านการเงิน สถานที่ตั้งทางการตลาด เทคโนโลยีหรือทรัพย์สินอื่นๆ ความรู้เป็นทรัพยากรหลักที่ใช้ในการดำเนินงานและการแข่งขัน โดยที่วัฒนธรรมการปฏิบัติงาน เทคโนโลยีระบบ และขั้นตอนต่างๆ ในการทำงานของชุมชนล้วนมีพื้นฐานมาจากความรู้และการมีส่วนร่วม ดังนั้น เพื่อให้ชุมชนสามารถเรียนรู้ได้อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล ชุมชนควรบริหารความรู้ที่มีส่วนร่วมเพื่อเพิ่มความสามารถของคนในการปรับปรุงคุณภาพผลิตภัณฑ์และการให้บริการลูกค้าทั้งภายในและภายนอกชุมชน ชุมชนจะเรียนรู้ได้อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผลนั้น กระบวนการในระบบย่อยด้านการเรียนรู้ต้องดำเนินไปอย่างมีปฏิสัมพันธ์กัน การกระจายข้อมูลสารสนเทศควรเกิดขึ้นโดยหลายช่องทาง และมีกรอบของเวลาต่างกัน รวมถึงข้อมูลสารสนเทศภายในชุมชน ควรจะได้รับการกลั่นกรอง โดยการ

จัดการความรู้นั้นต้องการทั้งวิธีที่เป็นเชิงรุกและเชิงรับอธิบายขั้นตอนในระบบย่อยด้านความรู้ว่าเป็นหัวใจของการเรียนรู้ของชุมชน เป็นเรื่องที่ชุมชนได้สร้างและใช้ความรู้นั้น โดยมีรายละเอียดแต่ละองค์ประกอบ (ณพิศิษฐ์จักรพิทักษ์, 2554) ดังนี้

1) การแสวงหาความรู้ (Knowledge Acquisition) ต้องมาจากแหล่งต่างๆ ทั้งภายในและภายนอกชุมชน การแสวงหาและรวบรวมความรู้จากแหล่งภายในชุมชน ความสามารถในการเรียนรู้ของบุคคลส่วนใหญ่ในชุมชนกลายเป็นปัจจัยสำคัญประการหนึ่งสำหรับการเพิ่มคุณค่าให้แก่องค์กรและการได้มาซึ่งความรู้ต่างๆ จากภายในองค์กรสามารถทำได้โดยการให้ความรู้ของชุมชน เช่น การสอนงาน การฝึกอบรม การสัมมนา การประชุม การแสดงผลงาน ระบบพี่เลี้ยง เป็นต้น การเรียนรู้จากประสบการณ์ตรงและการลงมือปฏิบัติ การดำเนินการเปลี่ยนแปลงในกระบวนการปฏิบัติงานต่างๆ การแสวงหาและรวบรวมความรู้จากแหล่งภายนอกชุมชน เพื่อการเป็น การแข่งขันภายใต้สภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว ชุมชนต้องมีวิสัยทัศน์กว้างไกล และมองออกไปภายนอก เพื่อปรับปรุงผลงานและสร้างให้เกิดความคิดใหม่ๆ อย่างสม่ำเสมอ จำเป็นต้องอาศัยการปรับใช้ความคิดและการสร้างสรรค์ความก้าวหน้าด้วยข้อมูลสารสนเทศจากสภาพแวดล้อมภายนอกด้วยวิธีการต่างๆ เช่น การใช้มาตรฐานเปรียบเทียบกับชุมชนอื่นๆ การรวบรวมข้อมูลจากแหล่งอื่น การร่วมมือกับองค์กรอื่นๆ เพื่อสร้างพันธมิตรและการร่วมทุน

2) การสร้างความรู้ (Knowledge Creation) การแสวงหาความรู้นั้นเป็นการปรับใช้ความรู้โดยทั่วไป แต่การสร้างความรู้เป็นสิ่งที่สร้างสรรค์ขึ้น การสร้างความรู้ใหม่เกี่ยวข้องกับแรงผลักดัน การหยั่งรู้ และความเข้าใจอย่างลึกซึ้งที่เกิดขึ้นในแต่ละบุคคล การสร้างความรู้ใหม่ควร อยู่ภายใต้หน่วยงานหรือคนในชุมชน หมายความว่าทุกๆ คนสามารถเป็นผู้สร้างความรู้ได้ ซึ่งรูปแบบต่างๆ ในการสร้างความรู้ ได้แก่ความรู้ที่บุคคลให้ความรู้ที่ตนเองมีอยู่ร่วมกับผู้อื่น เช่น การทำงานด้วยกันอย่างใกล้ชิด การนำความรู้ที่องค์การมีอยู่ผนวกเข้ากับความรู้ของแต่ละบุคคล เพื่อให้เกิดเป็นความรู้ใหม่และมีการแบ่งปันทั่วทั้งองค์การ ความรู้ที่ได้จากการรวมเข้าด้วยกันและการสังเคราะห์ความรู้ที่มีอยู่ซึ่งรูปแบบนี้อาจจำกัดอยู่ที่การเน้นสิ่งที่มีอยู่แล้ว ความรู้ที่เกิดขึ้นเป็นการภายในโดยที่สมาชิกขององค์การค้นพบแนวทางได้เองโดยปริยาย ซึ่งมีกิจกรรมมากมายที่ องค์การสามารถดำเนินการเพื่อสร้างความรู้ การเรียนรู้โดยการปฏิบัติการแก้ปัญหาอย่างเป็นระบบ การทดลองซึ่งเป็นการสร้างแรงจูงใจและให้โอกาสสำหรับการเรียนรู้การเรียนรู้จากประสบการณ์ที่ ผ่านในอดีต

3) การจัดเก็บข้อมูลและการสืบค้นความรู้ (Knowledge Storage and Retrieval) การจัดการความรู้ชุมชนต้องกำหนดเกี่ยวกับสิ่งสำคัญที่จะเก็บไว้เป็นองค์ความรู้และจากนั้นต้อง

พิจารณาถึงวิธีการเก็บรักษาและการนำมาใช้ให้เกิดประโยชน์ตามความต้องการชุมชนต้องเก็บรักษาสิ่งๆที่เรียกว่าเป็นความรู้ไว้ให้ดีที่สุด ไม่ว่าจะเป็นข้อมูล สารสนเทศ ตลอดจนผลสะท้อนกลับ การวิจัย และการทดลอง การจัดเก็บนั้นเกี่ยวข้องกับด้านเทคนิค เช่น การบันทึกเป็นฐานข้อมูล หรือการบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษรที่ชัดเจน รวมทั้งเกี่ยวกับกระบวนการของมนุษย์ด้วย เช่น การสร้างและการจดจำของปัจเจกบุคคล เป็นต้น

4) การเก็บสะสมความรู้ ชุมชนควรคำนึงถึงสิ่งเหล่านั้นได้แก่โครงสร้างและการจัดเก็บควรเป็นระบบที่สามารถค้นหาและส่งสารได้อย่างถูกต้องและรวดเร็วจัดให้มีการจำแนกรายการต่างๆ เช่น ข้อเท็จจริง ขั้นตอนการปฏิบัติงานพื้นฐานความจำเป็นในการเรียนรู้ภาคัยการ จัดการได้อย่างชัดเจน กระชับ ถูกต้องทันเวลา และเหมาะสมตามที่ชุมชนต้องการ

5) การจัดโครงสร้างของความรู้ของชุมชน ต้องพิจารณาความแตกต่างของกลุ่มที่แตกต่างกันในการสืบค้นข้อมูล ระบบการเก็บข้อมูลความรู้ที่มีประสิทธิภาพ คือต้องจัดหมวดหมู่ตามองค์ประกอบต่างๆ เช่น ความจำเป็นของการเรียนรู้ วัตถุประสงค์ของงาน ความชำนาญของกลุ่มหน้าที่และการใช้สารสนเทศที่ถูกเก็บได้

6) การสืบค้นความรู้ เป็นลักษณะของการเข้าถึงสิ่งๆที่ต้องการเพื่อนำมาประยุกต์ใช้ในการปฏิบัติงานต่อไป ชุมชนควรทราบถึงช่องทางหรือวิธีการสำหรับการค้นคว้าหาความรู้ต่างๆ ทั้งในรูปแบบที่เป็นทางการ หรือในรูปแบบที่ไม่เป็นทางการ ซึ่งสิ่งเหล่านี้จะนำไปสู่การถ่ายโอนความรู้ในชุมชน

7) การถ่ายโอนความรู้และการใช้ประโยชน์ การถ่ายโอนและการใช้ประโยชน์จากความรู้ก็มีความจำเป็นสำหรับชุมชนแห่งการเรียนรู้ เพราะชุมชนจะเรียนรู้ได้ดีขึ้นเมื่อความรู้กระจายและถ่ายทอดไปอย่างรวดเร็วและเหมาะสม การถ่ายโอนและการใช้ประโยชน์จากความรู้เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับกลไกในการสื่อสาร นอกจากนี้ การเคลื่อนที่ของสารสนเทศและความรู้ระหว่างบุคคลหนึ่งไปยังอีกบุคคลหนึ่งนั้นเป็นไปได้โดยตั้งใจและไม่ตั้งใจ กล่าวคือ การถ่ายโอนความรู้โดยตั้งใจมีวิธีการต่างๆ เช่น การสื่อสารด้วยการเขียนการบันทึก การฝึกอบรม การประชุม การสรุปข่าวสาร การสื่อสารภายในชุมชน (วิดีโอ สิ่งพิมพ์ เครื่องเสียง) การเยี่ยมชมงานต่างๆ และการถ่ายโอนความรู้โดยไม่ตั้งใจ เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นโดยอาจจะไม่รู้ตัวหรือเป็นการเรียนรู้อย่างไม่เป็นทางการที่เกิดขึ้นในชุมชนอย่างไม่มีแบบแผน เช่น เรื่องราวต่างๆที่เล่าต่อกันมาและการสร้างเครือข่ายที่ไม่เป็นทางการ

การจัดการความรู้เป็นกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการแปรข้อมูลเป็นสารสนเทศ แปรสารสนเทศเป็นความรู้ และใช้ความรู้เพื่อปฏิบัติการ โดยที่ไม่หยุดอยู่แค่ระดับความรู้ แต่จะยกระดับไปถึงปัญญา คุณค่า ความดี ความงามในระดับของข้อมูล มีการบันทึกข้อมูลจากการทำงาน มีการค้นหาหรือขุดค้น รวบรวมข้อมูล นำมาตรวจสอบ กรองเอาไว้เฉพาะข้อมูลที่ น่าเชื่อถือและสำคัญต่องานขององค์กร นำมาจัดหมวดหมู่เพื่อให้ประมวลเป็นข้อมูลได้ง่าย จัดเก็บข้อมูลเป็นฐานข้อมูลได้อย่างเป็นระเบียบ นำไปสู่การจัดการบริการข้อมูล มีกิจกรรมเพื่อ ถ่ายทอดและแลกเปลี่ยนข้อมูล กระบวนการแปรหรือประมวลข้อมูลไปเป็นสารสนเทศ ประกอบด้วย การกรองเอาไว้เฉพาะข้อมูลที่แม่นยำและเกี่ยวข้องกับเรื่องนั้น นำมาตีความหรือ จัดรูปแบบภายใต้กรอบบริบท ของเรื่องนั้นๆ ในระดับสารสนเทศมีการเลือกหมวดหมู่ จัดเก็บ ให้บริการ ถ่ายทอด แลกเปลี่ยนและนำไปใช้ประโยชน์กระบวนการแปรสารสนเทศไปเป็นความรู้ เป็นกระบวนการภายในคนและกระบวนการระหว่างคน โดยนำสารสนเทศมาตีความเปรียบเทียบ ตามบริบทขององค์กร เป้าหมายขององค์กรและสิ่งแวดล้อมขององค์กร ได้เป็นความรู้โดยที่ความรู้ นั้นอาจมีพลังในระดับของการทำนาย (วิจารณ์ พานิช, 2554)

ในระดับความรู้ มีการส่งเสริมหรือสร้างเงื่อนไขให้เกิดการแลกเปลี่ยนความรู้ภายใน องค์กร ไม่มีการปิดบังความรู้ มีการยกระดับความรู้ให้ลึกซึ้งหรือเชื่อมโยงยิ่งขึ้น อาจยกระดับถึง ความเข้าใจในกระบวนการทัศน์ใหม่ มีการนำความรู้ไปประยุกต์ใช้ประกอบการกำหนดนโยบาย ประกอบการตัดสินใจเลือกแนวทางใดแนวทางหนึ่งในหลายทางเลือกหรือใช้ในการทำงานให้ ประสบความสำเร็จสมความมุ่งหมาย แล้วเกิดการเรียนรู้ร่วมกันจากการกระทำนั้น และภาคีผู้มีส่วน ร่วมในการจัดการความรู้ได้รับผลจากความสำเร็จและเกิดปิติสุขเมื่อมีการประยุกต์ใช้ความรู้ เพื่อกิจการใดกิจการหนึ่ง มีการสังเกตและเก็บข้อมูลจากกิจกรรมนั้น นำไปแปรเป็นสารสนเทศและ ความรู้สำหรับนำมาประยุกต์ใช้ให้เกิดผลงานที่ดียิ่งขึ้นเป็นวัฏจักรหมุนเวียนไม่รู้จบเป็นวัฏจักรแห่ง การเรียนรู้และวิธีการจัดการความรู้เพื่อพัฒนาการและปัญญาการจัดการความรู้มีอยู่แล้วตาม ธรรมชาติในทุกคน ทุกองค์กร ทุกเครือข่าย และทุกสังคม แต่เป็นการจัดการความรู้ที่ทำโดยไม่มี ระบบแบบแผนขาดพลัง

2.1 ประเภทของความรู้

ความรู้สามารถแบ่งออกเป็นประเภทใหญ่ๆ ได้สองประเภท (สายนต์ แสงสุริยันต์, 2552) คือ ความรู้ชัดแจ้ง (Explicit Knowledge) และความรู้แฝงเร้น (Tacit Knowledge) ความรู้ชัดแจ้ง คือความรู้ที่เขียนอธิบายออกมาเป็นตัวอักษร เช่น คู่มือปฏิบัติงาน หนังสือ ตำรา ส่วนความรู้แฝง

เร้นคือความรู้ที่ฝังอยู่ในตัวคนไม่ได้ถอดออกมาเป็นลายลักษณ์อักษรหรือบางครั้งก็ไม่สามารถถอดเป็นลายลักษณ์อักษรได้ ความรู้ที่สำคัญส่วนใหญ่มีลักษณะเป็นความรู้แฝงเร้นอยู่ในคนทำงานและผู้เชี่ยวชาญในแต่ละเรื่อง จึงต้องอาศัยกลไกแลกเปลี่ยนเรียนรู้ให้คนได้พบกันสร้างความไว้วางใจกันและถ่ายทอดความรู้ระหว่างกันและกัน ความรู้สามารถแบ่งออกเป็นประเภทใหญ่ๆ ได้สองประเภท ดังนี้

1) ความรู้แบบฝังลึกความรู้แบบฝังลึก (Tacit Knowledge) เป็นความรู้ที่ไม่สามารถอธิบายโดยใช้คำพูดได้ มีรากฐานมาจากการกระทำและประสบการณ์ มีลักษณะเป็นความเชื่อ ทักษะ และเป็นอัตวิสัย (Subjective) ต้องการการฝึกฝนเพื่อให้เกิดความชำนาญ มีลักษณะเป็นเรื่องส่วนบุคคล มีบริบทเฉพาะ (Context-specific) ทำให้เป็นทางการและสื่อสารยาก เช่น วิจารณ์ญาณ ความลับทางการค้า วัฒนธรรมองค์กร ทักษะ ความเชี่ยวชาญในเรื่องต่างๆ การเรียนรู้ขององค์กร ความสามารถในการชิมรสไวน์ หรือกระทั่งทักษะในการสังเกตเปลวควันจากปล่องโรงงานว่ามีปัญหาในกระบวนการผลิตหรือไม่ความรู้

2) ความรู้แบบชัดแจ้ง ความรู้แบบชัดแจ้ง (Explicit Knowledge) เป็นความรู้ที่รวบรวมได้ง่าย จัดระบบและถ่ายโอนโดยใช้วิธีการดิจิทัล มีลักษณะเป็นวัตถุวิสัย (Objective) เป็นทฤษฎีสามารถแปลงเป็นรหัสในการถ่ายทอด โดยวิธีการที่เป็นทางการ ไม่จำเป็นต้องอาศัยการปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่นเพื่อถ่ายทอดความรู้ เช่น นโยบายขององค์กร กระบวนการทำงาน ซอฟต์แวร์ เอกสาร และกลยุทธ์ เป้าหมายและความสามารถขององค์กรความรู้ยังมีลักษณะไม่ชัดแจ้งมากเท่าไร การโอนความรู้ยิ่งกระทำได้ยากเท่านั้น ดังนั้นบางคนจึงเรียกความรู้ประเภทนี้ว่าเป็นความรู้แบบเหนียว (Sticky Knowledge) หรือความรู้แบบฝังอยู่ภายใน (Embedded Knowledge) ส่วนความรู้แบบชัดแจ้งมีการถ่ายโอนและแบ่งปันง่าย จึงมีชื่ออีกชื่อหนึ่งว่า ความรู้แบบรั่วไหลได้ง่าย (Leaky Knowledge) ความสัมพันธ์ของความรู้ทั้งสองประเภทเป็นสิ่งที่แยกจากกันไม่ได้ ต้องอาศัยซึ่งกันและกัน (Mutually Constituted) เนื่องจากความรู้แบบฝังลึกเป็นส่วนประกอบของความรู้ทั้งหมด และสามารถแปลงให้เป็นความรู้แบบชัดแจ้ง ความรู้ทั้งแบบแฝงเร้นและแบบชัดแจ้งจะมีการแปรเปลี่ยนถ่ายทอดไปตามกลไกต่างๆ เช่น การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การถอดความรู้ การผสมความรู้และการซึมซับความรู้

การจัดการความรู้นั้นมีหลายรูปแบบ มีหลากหลายโมเดล แต่มีน่าสนใจ คือ การจัดการความรู้ที่ทำให้คนเคารพศักดิ์ศรีของคนอื่นเป็นรูปแบบการจัดการความรู้ที่เชื่อว่า ทุกคนมีความรู้ปฏิบัติในระดับความชำนาญที่ต่างกัน เคารพความรู้ที่อยู่ในคน เพราะหากถ้าเคารพความรู้ในตัวราวิชาการอย่างเดียวนั้น ก็เท่ากับว่าเป็นการมองว่าคนที่ไม่ได้เรียนหนังสือ เป็นคนที่ไม่มีความรู้

2.2 ระดับของความรู้

การจำแนกระดับของความรู้ สามารถแบ่งออกได้เป็น 4 ระดับ (วิจารณ์ พานิช, 2554) คือ

1) ความรู้เชิงทฤษฎี (Know – What) เป็นความรู้เชิงข้อเท็จจริง รู้อะไร จะพบในผู้ที่สำเร็จ การศึกษามาใหม่ๆ ที่มีความรู้โดยเฉพาะความรู้ที่จำมาได้จากความรู้ชัดแจ้งซึ่งได้จากการได้เรียนรู้ มาก

2) ความรู้เชิงทฤษฎีและเชิงบริบท (Know-How) เป็นความรู้เชื่อมโยงกับโลกของความเป็นจริง ภายใต้สภาพความเป็นจริงที่ซับซ้อนสามารถนำเอาความรู้ชัดแจ้งที่ได้มาประยุกต์ใช้ตาม บริบทของตนเองได้ มักพบในคนที่ทำงานไปหลายๆ ปี จนเกิดความรู้ฝังลึกที่เป็นทักษะหรือ ประสบการณ์มากขึ้น

3) ความรู้ในระดับที่อธิบายเหตุผล (Know-Why) เป็นความรู้เชิงเหตุผลระหว่างเรื่องราว หรือเหตุการณ์ต่างๆ ผลของประสบการณ์แก้ปัญหาที่ซับซ้อน และนำประสบการณ์มาแลกเปลี่ยน เรียนรู้กับผู้อื่น เป็นผู้ทำงานมาระยะหนึ่งแล้วเกิดความรู้ฝังลึก สามารถถอดความรู้ฝังลึกของตนเอง มาแลกเปลี่ยนกับผู้อื่นหรือถ่ายทอดให้ผู้อื่นได้พร้อมทั้งรับเอาความรู้จากผู้อื่นไปปรับใช้ในบริบท ของตนเองได้

4) ความรู้ในระดับคุณค่าความเชื่อ (Care-Why) เป็นความรู้ในลักษณะของความคิด ริเริ่มสร้างสรรค์ที่ซับซ้อนมาจากภายในตนเองจะเป็นผู้ที่สามารถสกัด ประมวลวิเคราะห์ความรู้ที่ ตนเองมีอยู่ กับความรู้ที่ตนเองได้รับมาสร้างเป็นองค์ความรู้ใหม่ขึ้นมาได้ เช่น สร้างตัวแบบหรือ ทฤษฎีใหม่หรือนวัตกรรมขึ้นมาใช้ในการทำงานได้

2.3 กระบวนการจัดการความรู้

การจัดการความรู้ เป็นการจัดการให้มีการนำความรู้ดีๆ ประสบการณ์ที่ดีที่ประสบ ความสำเร็จใช้ได้ผลดีจากที่หนึ่งไปขยายผล ถ่ายทอดและใช้งานในอีกที่หนึ่ง อาจจะเป็นภายใน หน่วยงานเดียวกันหรือต่างหน่วยงาน ศึกษาวิเคราะห์จุดอ่อนของตนเอง เรียนรู้และนำสิ่งที่ดีที่ ประสบความสำเร็จจากที่อื่นๆ มาประยุกต์ใช้พัฒนา แก้ไข ปรับปรุงส่วนที่ยังด้อยอยู่ นำเสนอ ตัวอย่างความสำเร็จ เรียนรู้จากกรณีตัวอย่าง ยิ่งมีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ก็จะทำให้มี ประสิทธิภาพ ความสำคัญอยู่ที่การลงมือกระทำจนเกิดการเปลี่ยนแปลงในทางที่ดีขึ้นหรือจน ประสบความสำเร็จ และท้ายที่สุดได้ผนวกเข้าเป็นเนื้อเดียวกับชีวิตและทำงานปกติ นั่นคือได้มี การจัดการโดยไม่รู้ตัวที่เข้าไปจัดการ และมีกระบวนการจัดการให้เกิดการเรียนรู้และการ

ปรับปรุงพัฒนาต่อยอดให้ดียิ่งๆ ขึ้นไปอีกกระบวนการในการพัฒนาการของความรู้ หรือการจัดการ ความรู้ที่จะเกิดขึ้นภายในองค์กร (สมนึก เอื้อจิระพงษ์พันธ์, 2553) มีทั้ง 7 ขั้นตอน คือ

1) การบ่งชี้ความรู้เป็นการพิจารณาว่าองค์กรมีวิสัยทัศน์ พันธกิจยุทธศาสตร์เป้าหมาย คืออะไร และเพื่อให้บรรลุเป้าหมาย เราจำเป็นต้องใช้อะไร ขณะนี้เรามีความรู้อะไรบ้าง อยู่ใน รูปแบบใด อยู่ที่ใคร

2) การสร้างและแสวงหาความรู้ เช่น การสร้างความรู้ใหม่ แสวงหาความรู้จากภายนอก รักษาความรู้เก่า จำกัดความรู้ที่ใช้ไม่ได้แล้ว

3) จัดความรู้ให้เป็นระบบเป็นการวางโครงสร้างความรู้เพื่อเตรียมพร้อมสำหรับการเก็บ ความรู้อย่างเป็นระบบในอนาคต

4) การประมวลและกลั่นกรองความรู้ เช่น ปรับปรุงรูปแบบเอกสารให้เป็นมาตรฐาน ใช้ ภาษาเดียวกัน ปรับปรุงเนื้อหาให้สมบูรณ์

5) การเข้าถึงความรู้ เป็นการทำให้ผู้ใช้ความรู้เข้าถึงความรู้ที่ต้องการได้ง่ายและสะดวก เช่น ระบบเทคโนโลยีสารสนเทศ บอร์ดประชาสัมพันธ์ เป็นต้น

6) การแบ่งปันแลกเปลี่ยนความรู้ ทำได้หลายวิธีการ โดยกรณีเป็น Explicit Knowledge อาจจัดทำเป็นเอกสาร ฐานความรู้เทคโนโลยีสารสนเทศหรือกรณีเป็น Tacit Knowledge จัดทำ เป็นระบบทีมข้ามสายงาน กิจกรรมกลุ่มคุณภาพและนวัตกรรม ชุมชนแห่งการเรียนรู้ ระบบพี่เลี้ยง การสับเปลี่ยนงาน การเยี่ยมตัว เวทีแลกเปลี่ยนความรู้ เป็นต้น

7) การเรียนรู้ ควรทำให้การเรียนรู้เป็นส่วนหนึ่งของงาน เช่น เกิดระบบการเรียนรู้จาก สร้างองค์ความรู้ การนำความรู้ไปใช้เกิดการเรียนรู้และประสบการณ์ใหม่และหมุนเวียนต่อไป อย่างต่อเนื่อง

กระบวนการในการกิจกรรมการจัดการความรู้การจัดการความรู้จะต้องดำเนินการใน ลักษณะที่บูรณาการอยู่ในกิจกรรมหรืองานประจำ ไม่ถือเป็นกิจกรรมที่แยกจากงานประจำ ต้อง ดำเนินการโดยไม่ทำให้สมาชิกขององค์กรรู้สึกว่ามีการเพิ่มขึ้นในการจัดกิจกรรมการจัดการความรู้ (ประภาพรรณ อุ่ชอบ, 2552) มีดังนี้

1) การขุดค้นและรวบรวมความรู้ คัดเลือกเอาไว้เฉพาะความรู้ที่จำเป็นสำหรับการใช้ ประโยชน์ ทั้งจากภายในองค์กรและจากภายนอกองค์กร นำมาตรวจสอบความน่าเชื่อถือและ ความเหมาะสมกับบริบทของสังคมและขององค์กร ถ้าไม่เหมาะสมก็ดำเนินการปรับปรุง

2) การจัดหมวดหมู่ความรู้ให้เหมาะสมต่อการใช้งาน การจัดเก็บความรู้เพื่อให้ค้นหาได้ง่าย การสื่อสารเพื่อถ่ายทอดความรู้ การจัดกิจกรรมและกระบวนการเพื่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้

- 3) การวิเคราะห์ สังเคราะห์ เพื่อยกระดับความรู้
- 4) การสร้างความรู้ใหม่
- 5) ความรู้ในการประยุกต์ใช้
- 6) การเรียนรู้จากการใช้ความรู้

การจัดการความรู้มีความหมายกว้างกว่าการจัดการสารสนเทศ กว้างกว่าการจัดการข้อมูล และกว้างกว่าการจัดการเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารในการจัดการความรู้จะต้องมีการจัดการครบทั้ง 3 องค์ประกอบของความรู้ คือ ความรู้ฝังในองค์กร และความรู้เปิดเผย รวมทั้งจะต้องมีเป้าหมายเพื่อการพัฒนากิจกรรมหลักขององค์กร กลุ่มบุคคล หรือเครือข่ายการจัดการความรู้ เน้นการดำเนินการเกี่ยวกับคนในองค์กร กลุ่มบุคคล หรือเครือข่าย ผลของการจัดการความรู้ วัดจากผลงาน วัฒนธรรมองค์กร สินทรัพย์ทางปัญญาขององค์กร และความสามารถในการสร้างนวัตกรรมหรือการปรับตัวขององค์กรการจัดการความรู้มีทั้งการจัดการความรู้ที่ดีและการจัดการความรู้ที่เลว การจัดการความรู้ที่ดีมีลักษณะ ลงทุนน้อยแต่ได้ผลกระทบมาก การจัดการความรู้ที่เลว เป็นการจัดการความรู้ที่ได้ผลไม่คุ้มค่าการลงทุน

ในเรื่องการจัดการความรู้ ไม่มีสิ่งใดหรือหลักการใดสำคัญยิ่งกว่าจินตนาการและความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ กลุ่มผู้ดำเนินการจัดการความรู้จะต้องมั่นใจที่จะใช้จินตนาการและความคิดริเริ่มสร้างสรรค์เพื่อการจัดการความรู้อย่างเต็มที่ มีความอิสระที่จะคิด มีความมั่นใจที่จะคิด และนำความคิดมาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันอย่างสร้างสรรค์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการคิดร่วมกันผ่านการกระทำเพื่อเป้าหมายที่จะบรรลุความมุ่งมั่นที่กำหนดร่วมกันในภาพกว้างการจัดการความรู้จะต้องเชื่อมโยงกับกิจกรรมเกี่ยวกับความรู้ที่หลากหลาย เช่น การสร้างความรู้ (วิจัย) วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี นวัตกรรม การศึกษา การพัฒนาคน วัฒนธรรมการเรียนรู้

2.4 เครื่องมือในการจัดการความรู้

การจัดการความรู้ประกอบด้วยกระบวนการหลักๆ ได้แก่ การค้นหาความรู้ การสร้างและแสวงหาความรู้ใหม่ การจัดความรู้ให้เป็นระบบ การประมวลผลและกลั่นกรองความรู้ การแบ่งปันแลกเปลี่ยนความรู้ สุดท้ายคือ การเรียนรู้และเพื่อให้มีการนำความรู้ไปใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุด

ต่อองค์กร เครื่องมือหลากหลายประเภทถูกสร้างขึ้นเพื่อนำไปใช้ในการถ่ายทอดและแลกเปลี่ยนความรู้ ซึ่งอาจแบ่งเป็น 2 กลุ่มใหญ่ๆ คือ เครื่องมือที่ช่วยในการเข้าถึงความรู้ ซึ่งเหมาะสำหรับความรู้ประเภท Explicit เครื่องมือที่ช่วยในการถ่ายทอดความรู้ ซึ่งเหมาะสำหรับความรู้ประเภท Tacit ซึ่งต้องอาศัยการถ่ายทอด โดยปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคลเป็นหลักในบรรดาเครื่องมือดังกล่าวที่มีผู้นิยมใช้กันมากประเภทหนึ่งคือ ชุมชนแห่งการเรียนรู้ หรือชุมชนนักปฏิบัติ (Community of Practice : CoP) ชุมชนนักปฏิบัติ คือ ชุมชนที่มีการรวมตัวกันหรือเชื่อมโยงกันอย่างไม่เป็นทางการโดยมีลักษณะดังนี้

- 1) ประสบปัญหาลักษณะเดียวกัน
- 2) มีความสนใจในเรื่องเดียวกันต้องการแลกเปลี่ยนประสบการณ์จากกันและกัน
- 3) มีเป้าหมายร่วมกัน มีความมุ่งมั่นร่วมกันที่จะพัฒนาวิธีการทำงานได้ดีขึ้น
- 4) วิถีปฏิบัติคล้ายกัน ใช้เครื่องมือและภาษาเดียวกัน
- 5) มีความเชื่อและยึดถือคุณค่าเดียวกัน

2.5 เทคนิคในการจัดการความรู้

บทบาทในการสร้างและใช้ความรู้มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้จากกันและกัน อาจะพบกันด้วยตัวจริงหรือผ่านเทคโนโลยีการไหลเวียนของความรู้ ทำให้ความรู้เข้าไปถึงผู้ที่ต้องการใช้ได้ง่าย มีความร่วมมือช่วยเหลือ เพื่อพัฒนาและเรียนรู้จากสมาชิกด้วยตนเองปฏิบัติสัมพันธ์ต่อเนื่อง มีวิธีการเพื่อเพิ่มความเข้มแข็งให้แก่สายในทางสังคมทำให้เพิ่มพูนความรู้ที่ลึกซึ้งขึ้นเรื่อยๆ ในระดับที่ง่ายที่สุดเทคนิคการจัดการความรู้ถือว่าเป็นสิ่งสำคัญที่จะช่วยให้การจัดการความรู้สะดวกและรวดเร็วยิ่งขึ้นการนำเครื่องมือมาใช้ในการจัดการความรู้โดยทั่วไปควรเลือกเครื่องมือที่มีความเหมาะสมกับผู้ใช้และกิจกรรมให้มากที่สุดซึ่งการจัดการความรู้ในชุมชนหรือการจัดการความรู้ร่วมกับชาวบ้านจึงมีเป้าหมายหลักในการพัฒนาระบบการเรียนรู้ของชุมชนดังนั้นเครื่องมือที่ใช้ในการจัดการความรู้จึงอาจมีการนำไปใช้ในลักษณะที่แตกต่างกันออกไป (วิจารณ์ พานิช, 2554) ได้แก่

- 1) การเล่าเรื่อง (Story Telling) เรื่องราวที่บอกเล่าทำให้ผู้ฟังเข้าไปร่วมอยู่ในความคิดมีความรู้สึกเหมือนเป็นส่วนหนึ่งของการเรื่องเล่ามีความต้องการที่จะหาคำตอบเพื่อแก้ปัญหาเรื่องราวและความคิดต่างๆในเรื่องที่เล่านั้นกลายเป็นของผู้ฟังผู้ฟังมิใช่เป็นเพียงผู้สังเกตภายนอกอีกต่อไปเป้าหมายที่สำคัญคือให้ผู้มีความรู้จากการปฏิบัติเล่าสิ่งที่ซ่อนอยู่เล่าถึงความรู้ฝังลึก

ออกมาว่าจะแลกเปลี่ยนเรียนรู้เรื่องอะไรจะคุยอะไรกันโดยคำนึงถึงความรู้สึกที่เป็นอิสระเพื่อให้ง่ายต่อการเล่าเรื่องอย่างมีพลัง

2) การเสวนา (Dialogue) เป็นการปรับฐานความคิดโดยการฟังจากผู้อื่นและความหลากหลายทางความคิดจึงเกิดขึ้นทำให้เห็นภาพที่ใกล้เคียงกันหลังจากนั้นจึงจัดประชุมหรืออภิปรายเพื่อแก้ปัญหาหรือหาข้อยุติต่อไปได้ง่ายและผลหรือข้อยุติที่เกิดขึ้นจะเกิดจากการที่เห็นภาพในองค์รวมเป็นหลัก

3) การประชุมระดมสมอง (Brainstorming) หมายถึงการประชุมที่เสนอวิธีแก้ปัญหาหรือเสนอความคิดเห็นให้ได้มากที่สุดเมื่อทุกคนได้แสดงความคิดเห็นแล้วกลุ่มก็จะมาช่วยกันถกนวงความคิดเห็นทั้งหมดเพื่อเลือกความคิดเห็นที่ดีเข้าสู่แนวทางเดียวกันเพื่อนำไปสู่การปฏิบัติ

4) มาตรฐานเปรียบเทียบ (Benchmarking) เป็นกระบวนการประเมินผลการปฏิบัติงานเมื่อเทียบกับอดีตที่ผ่านมาหรือเมื่อเทียบกับชุมชนประเภทเดียวกันหรือชุมชนต่างประเภทว่าเป็นอย่างไรเพื่อหากิจกรรมที่มีการปฏิบัติที่เป็นเลิศ (Best Practice) นำมาปรับใช้เพื่อสร้างความเป็นเลิศให้องค์กรต่อไป

5) การฝึกอบรม (Training) เป็นการฝึกอบรมด้วยรูปแบบต่างๆเช่นการจัดอบรมในห้องเรียนการฝึกปฏิบัติและเรียนรู้จากหัวหน้างานการประชุมเชิงปฏิบัติการ เป็นต้น

6) การเรียนรู้โดยการปฏิบัติ (Action Learning) โดยการรวมตัวกันเป็นกลุ่มเล็กๆศึกษาหรือทำกิจกรรมกิจกรรมไปพร้อมๆกันโดยกิจกรรมแต่ละกิจกรรมจะเสริมกันคือการเรียนรู้จากประสบการณ์การแก้ไขปัญหาอย่างสร้างสรรค์การแสวงหาความรู้ที่เกี่ยวข้องเพื่อแก้ไขปัญหา และการสนับสนุนโดยกลุ่มเพื่อให้มีการเรียนรู้ร่วมกัน

7) การสอนงาน (Coaching) โดยการสอนงานจากผู้บังคับบัญชาโดยตรงเป็นผู้ให้คำแนะนำและสอนงานแก่ผู้ใต้บังคับบัญชาเพื่อให้สามารถทำงานที่ได้รับมอบหมายได้อย่างมีคุณภาพ

8) การใช้ที่ปรึกษาหรือพี่เลี้ยง (Mentoring Programs) เป็นวิธีการพัฒนาความสามารถของคนซึ่งส่วนมากจะมุ่งเน้นที่คนเข้ามาใหม่ที่จำเป็นต้องมีการสอนงานอย่างรวดเร็วเพื่อให้สามารถปฏิบัติงานได้ในเวลาอันสั้นโดยการมอบหมายให้พี่เลี้ยงเป็นผู้แนะนำและสอนวิธีการทำงานให้

9) ความรู้จากบทเรียนและความสำเร็จ (Lessons Learned and Best Practices Databases) เป็นความรู้ที่เกิดขึ้นจากประสบการณ์ทั้งในรูปแบบของความสำเร็จคือทำแล้วเกิดผล

ดีและล้มเหลวเป็นความรู้ที่เกิดขึ้นจากข้อผิดพลาดต่างๆและข้อเสนอแนะที่น่าสนใจที่ตีเก็บไว้ให้ผู้อื่นได้ศึกษาและเรียนรู้ต่อไป

10) แหล่งผู้รู้ในกลุ่ม (Center of Excellence – CoE) เป็นการกำหนดแหล่งผู้ที่มีความรู้มากที่สุดในกลุ่ม (Center of Excellence) หรือทราบว่าจะสามารถติดต่อสอบถามผู้รู้ได้ที่ไหนอย่างไร (Expertise Locators) จึงเป็นอะไรที่มากกว่าผู้เชี่ยวชาญในแต่ละด้าน

11) เพื่อนช่วยเพื่อน (Peer Assist) เป็นการเชิญสมาชิกจากกลุ่มอื่นมาแบ่งปันประสบการณ์ความรู้ความเข้าใจให้แก่กลุ่มซึ่งต้องการความช่วยเหลือผู้ที่ถูกเชิญมาอาจจะเป็นคนที่อยู่ในชุมชนเดียวกันหรือที่อื่นก็ได้ในกรณีที่จะลงมือทำเรื่องหนึ่งเรื่องใดและไม่มี ความถนัดขั้นแรก ต้องค้นหาคำว่าความรู้เรื่องนั้นๆอยู่ที่ใดหรือบุคคลใดแล้วติดต่อขอเรียนรู้จากเขาโดยกำหนดวัตถุประสงค์ที่จะเรียนรู้ด้วย

12) เวทีถาม –ตอบ (Forum) เป็นอีกหนึ่งเวทีในการที่สามารถโยนคำถามเข้าไปเพื่อให้ผู้รู้ที่อยู่ร่วมในเวทีถาม –ตอบช่วยกันตอบคำถามหรือส่งต่อให้ผู้เชี่ยวชาญอื่นช่วยตอบหากกลุ่มมีการจัดตั้งชุมชนนักปฏิบัติ (Community of Practice - CoP) หรือมีการกำหนดแหล่งผู้รู้ในกลุ่ม (Center of Excellence - CoE) แล้วคำถามที่เกิดขึ้นสามารถส่งเข้าไปในเวทีซึ่งอยู่ในชุมชนนักปฏิบัติ (CoP) หรือแหล่งผู้รู้ในกลุ่ม (CoE) เพื่อหาคำตอบ

13) แฟ้มสะสมความรู้ (Portfolios Knowledge File) ใช้บันทึกเกี่ยวกับประสบการณ์การเรียนรู้ขั้นตอนการดำเนินงานรวมทั้งผลงานที่ปรากฏเชิงประจักษ์ซึ่งเป็นการรวบรวมอย่างต่อเนื่อง

14) การทบทวนหลังการปฏิบัติ (After Action Reviews - AAR) คือการอภิปรายเกี่ยวกับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นเพื่อทบทวนว่าเกิดอะไรขึ้นทำไมจึงเกิดจะรักษาจุดแข็งและปรับปรุงจุดอ่อนอย่างไรส่งผลให้ทีมและสมาชิกได้เรียนรู้จากทั้งความสำเร็จและความล้มเหลวทั้งนี้สามารถเข้าใช้เป็นเครื่องสรุปบทเรียนจากประสบการณ์โดยกำหนดประเด็นเช่นเป้าหมายของการมาร่วมประชุมครั้งนี้คืออะไรเป้าหมายส่วนใดที่บรรลุผลมากเกิดคาดเพราะอะไรเป้าหมายส่วนใดที่บรรลุผลน้อยหรือไม่บรรลุผลเพราะเหตุใดสิ่งที่ได้เรียนรู้ที่เป็นประโยชน์สูงสุดคืออะไรจะกลับไปทำอะไรถ้าจะมีการจัดประชุมเช่นนี้อีกมีข้อเสนอแนะให้ปรับปรุงส่วนไหนบ้าง

15) ชุมชนนักปฏิบัติ (Community of Practice - CoP) เป็นเครือข่ายความสัมพันธ์ที่ไม่เป็นทางการเกิดจากความใกล้ชิดความพึงพอใจความสนใจและพื้นฐานที่ใกล้เคียงกันลักษณะที่ไม่เป็นทางการจะเอื้อต่อการเรียนรู้และการสร้างความรู้ใหม่ๆมากกว่าโครงสร้างที่เป็นทางการชุมชนนักปฏิบัติ คือ คนกลุ่มเล็กๆ ซึ่งทำงานด้วยกันมาระยะหนึ่งมีเป้าหมายร่วมกัน และต้องการที่จะแบ่งปันแลกเปลี่ยนความรู้ ประสบการณ์จากการทำงาน กลุ่มดังกล่าวมักจะไม่ได้เกิดจากการ

จัดตั้งโดยองค์กร เป็นกลุ่มที่เกิดจากความต้องการทางสังคมและความพยายามที่จะทำให้บรรลุผลสำเร็จ เป็นกลุ่มที่ไม่มีอำนาจ ไม่มีการกำหนดไว้ในแผนภูมิโครงสร้างองค์กร ในหนึ่งองค์กรอาจจะมีชุมชนนักปฏิบัติจำนวนมาก และคนคนหนึ่งจะเป็นสมาชิกในหลายชุมชน ชุมชนนักปฏิบัติมีเครือข่ายความสัมพันธ์ที่ไม่เป็นทางการ เกิดจากความใกล้ชิด ความพอใจ และพื้นฐานที่ใกล้เคียงกัน ลักษณะที่ไม่เป็นทางการจะเอื้อต่อการเรียนรู้ และการสร้างความรู้ใหม่ๆ มากกว่าโครงสร้างที่เป็นทางการ

2.6 ประโยชน์ของการจัดการความรู้

- 1) ป้องกันความรู้สูญเสียน การจัดการความรู้ทำให้ชุมชนสามารถรักษาความเชี่ยวชาญ ความชำนาญ และความรู้ที่อาจสูญหายไปพร้อมกับการเปลี่ยนแปลงของบุคคลในชุมชน
- 2) เพิ่มประสิทธิภาพในการตัดสินใจโดยประเภทคุณภาพและความสะดวกในการเข้าถึงความรู้เป็นปัจจัยสำคัญของการเพิ่มประสิทธิภาพการตัดสินใจ เนื่องจากผู้ที่มีบทบาทในชุมชนสามารถตัดสินใจได้อย่างรวดเร็วและมีคุณภาพ
- 3) ความสามารถในการปรับตัวและมีความยืดหยุ่น ทำให้ไม่ต้องมีการควบคุมหรือมีการแทรกแซงกันมากนักในการดำเนินกิจกรรมต่างๆของชุมชน จะทำให้ผู้ปฏิบัติงานสามารถทำงานในหน้าที่ต่างๆ ได้อย่างมีประสิทธิภาพและเกิดการพัฒนาจิตสำนึกในการทำงานร่วมกัน
- 4) ความได้เปรียบในการแข่งขัน การจัดการความรู้ช่วยให้ชุมชนมีความเข้าใจ ผู้รับบริการ แนวโน้มความต้องการของการตลาดและการแข่งขันทำให้สามารถลดช่องว่างและช่วยเพิ่มโอกาสในการแข่งขันได้
- 5) การพัฒนาทรัพย์สินและทรัพยากรเป็นการพัฒนาความสามารถของชุมชนในการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรและทรัพย์สินทางปัญญาที่มีอยู่ ได้แก่ สิทธิบัตร เครื่องหมายการค้า และลิขสิทธิ์
- 6) การยกระดับผลิตภัณฑ์ การนำการจัดการความรู้มาใช้เป็นการเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตและบริการ ซึ่งจะเป็นการเพิ่มคุณค่าให้แก่ผลิตภัณฑ์ของชุมชน
- 7) การบริการ การศึกษาความสนใจและความต้องการของผู้รับบริการจะเป็นการสร้างคามพึงพอใจ การยอมรับ และสร้างรายได้ให้แก่ชุมชน
- 8) การลงทุนทางทรัพยากรบุคคล การเพิ่มความสามารถในการเรียนรู้ร่วมกันการจัดการกับความรู้ที่เป็นแบบทางการและไม่เป็นทางการเป็นการเพิ่มความสามารถด้านต่างๆในการพัฒนาบุคลากรของชุมชนให้มีศักยภาพ

2.7 ปัจจัยอื่นที่ทำให้การจัดการความรู้ประสบความสำเร็จ

ปัจจัยอื่นที่สำคัญที่ช่วยให้การจัดการความรู้ประสบความสำเร็จ (ทิพวรรณ หล่อสุวรรณรัตน์, 2549) มีดังนี้

1) ภาวะผู้นำและกลยุทธ์ (Leadership and Strategy) การจัดการความรู้จะไม่ประสบความสำเร็จอย่างราบรื่นถ้าปราศจากการสนับสนุนจากผู้บริหารหรือผู้นำของชุมชน ผู้นำชุมชนจะต้องเข้าใจแนวคิดและตระหนักถึงประโยชน์ที่ชุมชนจะได้รับจากการจัดการความรู้เพื่อที่จะสามารถสื่อสารและผลักดันให้มีการจัดการความรู้ในชุมชน นอกเหนือจากการสนับสนุนจากผู้นำแล้ว อีกหนึ่งปัจจัยหลักที่ช่วยให้ชุมชนสามารถบรรลุผลสำเร็จในการจัดการความรู้ได้ก็คือทิศทางและกลยุทธ์ที่ชัดเจนของการจัดการความรู้ ชุมชนจะต้องสามารถตอบคำถามให้ได้ว่าจะจัดการความรู้ภายในชุมชนเพื่ออะไร เพื่อที่จะนำเอาเป้าหมายของการจัดการความรู้ที่กำหนดเป็นแผนงานและกิจกรรมต่างๆที่จำเป็น เพื่อที่จะช่วยให้สามารถบรรลุวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ได้ สิ่งสำคัญคือ กลยุทธ์ของการจัดการความรู้จะต้องสนับสนุนและสอดคล้องกับทิศทางในการดำเนินงาน เพื่อที่จะช่วยให้ชุมชนสามารถแก้ไขปัญหาหรือพัฒนางานได้

2) วัฒนธรรมของชุมชน (Culture) สิ่งสำคัญซึ่งจะช่วยให้ชุมชนได้บรรลุผลสำเร็จในการจัดการความรู้ได้คือวัฒนธรรมของการแลกเปลี่ยนและแบ่งปันความรู้ระหว่างบุคลากรภายในชุมชน ทศนคติอย่างหนึ่งซึ่งมีมานานแล้วก็คือความรู้คืออำนาจ และด้วยอำนาจนี้ที่จะช่วยให้เรามีความสำคัญมากกว่าคนอื่นได้ แต่เป็นเพราะทัศนคติข้อนี้ทำให้บุคลากรภายในชุมชนไม่ยอมที่จะแลกเปลี่ยนความรู้ซึ่งกันและกัน เพราะกลัวว่าตัวเองจะหมดความสำคัญไป สิ่งเหล่านี้เมื่อเกิดขึ้นเป็นเวลานานได้แปรเปลี่ยนเป็นวัฒนธรรมของชุมชนที่กีดขวางการแบ่งปันความรู้ การปรับเปลี่ยนวัฒนธรรมเป็นเรื่องที่ต้องใช้เวลา สิ่งที่ต้องพิจารณาก็คือการทำความเข้าใจถึงอุปสรรคต่างๆ ที่ขัดขวางไม่ให้เกิดการแลกเปลี่ยนความรู้และพยายามหาวิธีการที่จะกำจัดอุปสรรคต่างๆ เหล่านี้ออกไป การเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมให้เอื้อต่อการแลกเปลี่ยนความรู้จะต้องได้รับการสนับสนุนจากผู้นำของชุมชนอย่างเต็มที่เพื่อที่จะทำให้ชุมชนในตระหนักถึงความสำคัญและความจำเป็นของการเปลี่ยนแปลง

3) เทคโนโลยี (Technology) ด้านการจัดการความรู้ ความก้าวหน้าทางด้านเทคโนโลยีสารสนเทศโดยเฉพาะอินเทอร์เน็ตและอินทราเน็ตเป็นแรงผลักดันสำคัญที่ช่วยให้การแลกเปลี่ยนความรู้สามารถทำได้ง่ายขึ้น นอกจากนี้แล้วระบบฐานข้อมูลและ Knowledge Portal ที่ทันสมัยก็มีส่วนช่วยให้การจัดการความรู้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น ในภาพรวมแล้วเทคโนโลยีสารสนเทศมีส่วนสำคัญในการช่วยให้คนในชุมชนสามารถค้นหาความรู้ดึงเอาความรู้ไปใช้ช่วยในการวิเคราะห์

ข้อมูลต่างๆ รวมถึงช่วยให้ข้อมูลความรู้ต่างๆ ถูกจัดเก็บอย่างเป็นระเบียบ อย่างไรก็ตามในการนำเทคโนโลยีสารสนเทศเข้ามาใช้นั้นต้องมั่นใจว่าระบบเทคโนโลยีนั้นๆ สามารถเชื่อมต่อหรือบูรณาการเข้ากับระบบเดิมที่ชุมชนมีอยู่ได้ รวมถึงจะต้องตอบสนองต่อความต้องการของผู้ใช้ และสามารถใช้งานได้ง่ายอีกสิ่งหนึ่งที่ชุมชนจะต้องตระหนักก็คือเทคโนโลยีเป็นเพียงเครื่องมือที่ช่วยให้เกิดการแลกเปลี่ยนความรู้แต่ทำให้การแลกเปลี่ยนความรู้เกิดได้รวดเร็วและสะดวกยิ่งขึ้นแต่ “คน” เป็นผู้ที่แลกเปลี่ยนความรู้ไม่ใช่เทคโนโลยี

4) การวัดผล (Measurements) ชุมชนจะไม่สามารถพัฒนาปรับปรุงได้เลยถ้าไม่ทราบถึงสถานะปัจจุบัน และจะไม่มีทางทราบถึงสถานะปัจจุบันถ้าไม่มีการวัดผล ดังนั้นการวัดผลของการจัดการความรู้จะช่วยให้สามารถทบทวน ประเมินผล และทำการปรับปรุงกลยุทธ์และกิจกรรมต่างๆ เพื่อให้บรรลุเป้าหมายของการจัดการความรู้ได้ นอกจากนั้นแล้วผลจากการวัดความสำเร็จของการจัดการความรู้จะโน้มน้าวให้คนในชุมชนทุกระดับเห็นถึงประโยชน์ที่จะได้รับจากการจัดการและการแลกเปลี่ยนความรู้ อย่างไรก็ตามการวัดผลของการจัดการความรู้เป็นเรื่องใหม่เมื่อเปรียบเทียบกับองค์ประกอบอื่นๆ ชุมชนต้องตระหนักว่าตัวชี้วัดที่ดีจะต้องสอดคล้องและเชื่อมโยงกับกลยุทธ์การจัดการความรู้ และสามารถบอกได้ว่าสถานะปัจจุบันของการจัดการความรู้เป็นอย่างไร การดำเนินการมีความคืบหน้าเพียงใด และได้ผลตามที่คาดหวังไว้หรือไม่อย่างไร และสุดท้ายก็คือการจัดการความรู้ส่งผลกระทบต่ออะไรกับบ้างในชุมชน

5) โครงสร้างพื้นฐาน (Infrastructure) ถึงแม้ว่าชุมชนจะมีแผนกลยุทธ์ในการจัดการความรู้ที่ดี ผู้นำของชุมชนให้การสนับสนุนอย่างเต็มที่ และทุกคนในชุมชนมีส่วนร่วมและได้ตระหนักถึงความสำคัญของการจัดการความรู้ตามกิจกรรมในการแลกเปลี่ยนความรู้อาจจะดำเนินไปอย่างไม่ราบรื่นนัก ถ้าขาดโครงสร้างหรือระบบรองรับให้มีการแลกเปลี่ยนความรู้กันอย่างสะดวก โครงสร้างที่กล่าวถึงนี้อาจจะสามารถเป็นสิ่งที่จะต้องได้ เช่น สถานที่หรือเครื่องมืออุปกรณ์ต่างๆ ซึ่งช่วยให้ทุกคนได้แลกเปลี่ยนความรู้กันหรือสิ่งที่จับต้องไม่ได้ เช่น โครงสร้างหรือระบบที่เอื้อให้เกิดสภาพที่สนับสนุนการแลกเปลี่ยนความรู้และกลไกการแลกเปลี่ยนความรู้ต่างๆ ในชีวิตประจำวัน นอกจากนั้นแล้วผู้นำชุมชนจะต้องพิจารณาถึงโครงสร้างของชุมชนหรือบุคลากรที่จะรับผิดชอบในการจัดการความรู้ว่าควรเป็นรูปแบบใด โดยการจัดตั้งทีมงานเพื่อให้นักวิชาการจากทุกส่วนของชุมชนเข้ามาร่วมกันวางแผนและดำเนินการในเรื่องของการจัดการความรู้ด้านต่างๆ

ปัจจัยเอื้อที่สำคัญทั้ง 5 ประการนี้เป็นองค์ประกอบสำคัญที่จะช่วยให้ชุมชนสามารถดำเนินกิจกรรมการจัดการความรู้ได้อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผลมากยิ่งขึ้น และคงจะไม่สามารถสรุปได้ว่าปัจจัยเอื้อใดมีความสำคัญมากที่สุดหรือปัจจัยเอื้อใดมีความสำคัญมากกว่ากัน

เพราะทั้ง 5 องค์ประกอบนี้ต่างก็ส่งผลกระทบต่อซึ่งกันและกัน ชุมชนจะไม่สามารถจัดการความรู้ได้ ประสบผลสำเร็จถ้าขาดสิ่งใดสิ่งหนึ่งใน 5 องค์ประกอบนี้ และหากทุกคนในชุมชนมีส่วนร่วมบริหารจัดการปัจจัยเอื้อทั้ง 5 อย่างเป็นระบบในทิศทางเดียวกันและมีความสอดคล้องเชื่อมโยงกันจะทำให้การจัดการความรู้ประสบผลสำเร็จลงได้ไม่ยากแต่ประการใด

3. แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

การวิจัยเชิงปฏิบัติการ เป็นวิธีการค้นหาคำตอบที่เสนอในวิชาจิตวิทยาสังคมโดย Kurt Lewin ในระหว่างช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 แนวคิดหลักของ Kurt Lewin คือ ทฤษฎีและการปฏิบัติสามารถจะดำเนินคู่กันไปอย่างอาศัยประโยชน์ซึ่งกันและกัน ซึ่งทำให้กระบวนการคิดใหม่ๆ ของวิจัยเชิงและการปฏิบัติ คือ การวิจัยเชิงปฏิบัติการที่ได้รับความนิยมมากขึ้นเรื่อยๆ ตลอดมา ซึ่งเทคนิคการวิจัยดังกล่าวมีหลักการของการวิจัยดังนี้คือ ผู้วิจัยเลือกกิจกรรมอย่างใดอย่างหนึ่งที่เห็นว่าดี เหมาะสมตามความรู้ความเข้าใจของผู้วิจัยมาดำเนินการปฏิบัติเพื่อทดลองว่าใช้ได้หรือไม่ ประเมินดูความเหมาะสมในความเป็นจริง ควบคุมแนวทางปฏิบัติการแล้วนำผลมาปรับปรุงปฏิบัติการเพื่อนำไปทดลองใหม่จนกว่าจะได้ผลเป็นที่พอใจ นำไปใช้และเผยแพร่ได้ (พันธทิพย์ รามสูตร, 2540) การวิจัยชนิดนี้เอื้อต่อการเปลี่ยนแปลงการดำเนินงานเมื่อผู้วิจัยได้ข้อมูลใหม่เพิ่มขึ้น ทำให้รูปแบบการวิจัยยืดหยุ่นได้ การวิจัยเชิงปฏิบัติการอาจเป็นแบบมีส่วนร่วมหรือไม่ก็ได้

โดยปกติแล้วการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) มีอยู่สองแบบคือ การวิจัยเชิงปฏิบัติการโดยผู้วิจัยเป็นผู้กำหนด (Manipulative Action Research) และการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research) การวิจัยเชิงปฏิบัติการโดยผู้วิจัยเป็นผู้กำหนด กระบวนการที่ผู้วิจัยได้เลือกกิจกรรมอย่างใดอย่างหนึ่งที่เห็นว่าดี เหมาะสมตามความรู้ความเข้าใจของผู้วิจัยมาดำเนินการปฏิบัติเพื่อประเมินดูความเหมาะสมในความเป็นจริง ต่างจากการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมที่ต้องอาศัยการมีส่วนร่วมจากทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องกับการวิจัยในการวิจัยแบบนี้ชาวบ้านหรือประชาชนเป็นผู้ที่รู้ดีเท่าๆ กับนักวิจัยหรือนักพัฒนา การกำหนดปัญหาและการเลือกปฏิบัติใดๆ ก็ตามที่จะนำไปสู่การพัฒนาคุณภาพชีวิต ปัญหาของการวิจัยเริ่มจากชาวบ้านด้วยไม่ใช่จากสมมติฐานของผู้วิจัยหรือผู้พัฒนาเพียงฝ่ายเดียวลักษณะที่สำคัญที่สุดของการวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างน้อยที่สุดจะต้องประกอบด้วยลักษณะต่อไปนี้ (สิทธิณัฐ ประพุกธนิตสาร, 2547)

1) เป็นการวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนแปลงและการโฟกัสปัญหาเพื่อนำไปสู่การปรับปรุงการปฏิบัติการทางสังคมที่เป็นอยู่ในขณะนั้น

2) เป็นการวิจัยที่มีหลายกระบวนการ คือ เป็นการวิจัยที่ประกอบด้วยขั้นตอนของการค้นหาข้อเท็จจริงที่เป็นระบบการกำหนดนโยบายและการวางแผนการที่มียุทธวิธีและการประเมินผล

3) เป็นการวิจัยแบบร่วมมือกัน คือ เป็นการวิจัยที่เกิดจากความพยายามร่วมกันระหว่างผู้มีส่วนร่วมในการวิจัย

ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่าการวิจัยเชิงปฏิบัติการเน้นมากในเรื่องของกระบวนการกลุ่ม การวิจัยเชิงปฏิบัติการที่สมบูรณ์นั้นจะต้องเป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนร่วมในการวิจัย ซึ่งมีผู้มีส่วนร่วมในการวิจัยต้องมีความเข้าใจซึ่งกันและกันโดยใช้แนวทางประชาธิปไตยในการแก้ปัญหาตลอดการกระบวนการวิจัย

ระเบียบของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมไม่ยึดติดกับรูปแบบเป็นมาตรฐานใดๆ การรวบรวมข้อมูลจึงสามารถใช้ได้หลายรูปแบบ ส่วนใหญ่วิธีเดียวกับการวิจัยเชิงคุณภาพ เริ่มตั้งแต่การสร้างความสัมพันธ์ การสังเกต การสัมภาษณ์และการวิเคราะห์ การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมมีขั้นตอนมากกว่าการวิจัยเชิงคุณภาพเพราะต้องมีการปฏิบัติหรือกิจกรรมเพิ่มเข้ามาตลอดจนการติดตามและปรับปรุงแก้ไขกิจกรรมนั้น (พศิน แต่งจวง, 2538) อย่างไรก็ตามก็ดี กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติแบบมีส่วนร่วมมีดังนี้

1) เน้นการศึกษาชุมชน โดยการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับชาวบ้าน การศึกษาปัญหาและความต้องการ เป็นการช่วยวิเคราะห์สภาพปัจจุบันว่ามีข้อบกพร่องที่ใดบ้าง เรื่องอะไร บางหน่วยงานเชื่อว่า การศึกษาความต้องการจำเป็นพื้นฐาน ซึ่งรัฐบาลกำลังให้ทำทุกหมู่บ้านอยู่ในปัจจุบันเป็นวิธีการศึกษาสภาพชุมชนเพื่อเรียนรู้ปัญหาของชุมชนอยู่แล้ว ถ้าชาวบ้านได้ช่วยกันศึกษาวิเคราะห์อย่างจริงจัง ไม่ใช่การกรอกข้อมูลโดยผู้ใหญ่บ้านหรือผู้ทรงคุณวุฒิถือได้ว่าเป็นการศึกษาสภาพชุมชนกันพอสมควร

2) เน้นการหาแนวทางการแก้ไขปัญหา โดยประชาชนมีส่วนร่วมการวิเคราะห์ปัญหาชุมชนและศึกษาดูว่าทรัพยากรในท้องถิ่นมีอะไรบ้างที่จะนำไปสู่วิธีการแก้ไข เป็นการพยายามประยุกต์ข้อมูล 2 เรื่องคือ เรื่องปัญหาและทรัพยากรท้องถิ่น ดูว่าทำไมจึงจะนำทรัพยากรในท้องถิ่นมาแก้ไขปัญหาได้ จะต้องมองลองดูทุกแง่มุม

3) เน้นการให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการคัดเลือกโครงการเพื่อนำไปปฏิบัติ ถ้าไม่มีปัญหาหลายเรื่องและมีแนวทางแก้ไขปัญหาโดยใช้ทรัพยากรในท้องถิ่นได้หลายวิธี จะต้องมีการพิจารณากันว่าปัญหาเรื่องใดเร่งด่วนกว่าและวิธีการแก้ไขปัญหาวิธีใดจึงจะเหมาะสมกว่ากัน การพิจารณาเรื่องความเหมาะสมของโครงการในการนำไปปฏิบัติอาจต้องพิจารณาเชิงเศรษฐศาสตร์ ในแง่ของความคุ้มค่า นอกจากนี้ต้องพิจารณาความเหมาะสมกับพื้นที่วัฒนธรรมพื้นบ้านเดิม ฯลฯ

4) เน้นให้ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการดำเนินการแก้ปัญหาและสามารถทำต่อไปได้ หลังจากนักวิจัยออกจากพื้นที่แล้ว วิธีการที่จะทำให้งานเดินต่อไปได้ตลอดคือ การหาคนในหมู่บ้านเป็นแกนนำในการทำงานตั้งแต่ต้นและเพื่อให้แกนนำในหมู่บ้านสามารถทำงานต่อไปได้ควรมีเครื่องมือหรืออุปกรณ์เพื่อช่วยส่งเสริมในการสื่อสารให้ข้อมูลแก่ชาวบ้านต่อไปในทางปฏิบัติ

ดังนั้นจะเห็นว่าการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมไม่ใช่เป็นเพียงการวิจัยเพื่อค้นหาคำตอบเพื่อสร้างแนวคิดทฤษฎีหรือเพื่อวางแผนดำเนินการแก้ปัญหาเท่านั้นแต่ในกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมนี้เป็นงานพัฒนาทั้งบุคคลและชุมชนมีกระบวนการศึกษาเพื่อพัฒนาศักยภาพของบุคลากรที่เข้ามาเกี่ยวข้องด้วย

3.1 แนวคิดการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

ในกระบวนการวิจัยไม่ว่าจะเป็นการวิจัยทางวิทยาศาสตร์หรือทางสังคมศาสตร์ก็ตาม นักวิจัยจะเป็นผู้แสดงบทบาทนำในการริเริ่มการทำวิจัยและเป็นผู้มีอำนาจรับผิดชอบในกระบวนการวิจัยทั้งหมดตั้งแต่การตัดสินใจเลือกและกำหนดปัญหาที่จะวิจัยวางแผนการวิจัย ดำเนินการวิจัย จนกระทั่งนำผลการวิจัยไปใช้ตามที่ผู้เห็นสมควรซึ่งควรเป็นชุมชนที่ประชากรของการวิจัยนั้นๆ ดังนั้นจึงพบอยู่เสมอว่าผลการวิจัยเมื่อทำเสร็จแล้วใช้สำหรับเป็นเอกสารทบทวนของผู้จะทำวิจัยต่อไปเท่านั้นหรือจากจะถูกนำไปใช้ในการกำหนดนโยบาย วางแผนหรือเมื่อแก้ปัญหาแล้วเป็นไปตามแนวความคิดและวินิจฉัยของผู้วิจัยหรือผู้ใช้ผลของการวิจัยที่ไม่เคยได้นำเอาความคิด ความต้องการและความสนใจของประชาชนผู้ถูกวิจัยไปร่วมพิจารณาเลย และระบบการพัฒนาของประเทศและของสังคมส่วนใหญ่ที่ให้ความสนใจมุ่งเน้นไปที่ระบบเศรษฐกิจนำหน้าระบบสังคม การเมือง รวมทั้ง การศึกษาหรือการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์นั่นเอง อีกทั้งการพัฒนาสังคมที่ผ่านมายังไม่ประสบความสำเร็จไม่เป็นไปตามเป้าหมายที่กำหนดไว้ ทั้งนี้ก็เนื่องจากรูปแบบการพัฒนา รวมทั้งรูปแบบการวิจัยและการดำเนินการตามโครงการต่าง ๆ ของรัฐเป็นลักษณะที่เรียกว่า จากบนลงล่าง (Top-down Approach) หรือแบบศูนย์กลางอยู่ที่รัฐ ที่นักพัฒนาหรือ

นักวิจัย ดังนั้นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมจึงได้ถือกำเนิดขึ้นจากความคิดที่ว่าการศึกษาวิจัยเป็นกิจกรรมทางสังคมที่ใช้ทรัพยากรของสังคมในการศึกษาจึงเป็นสมบัติของสังคม ซึ่งกระทำโดยมีความมุ่งหมายที่จะรับใช้สังคมด้วยเหตุนี้จึงควรคำนึงของประโยชน์สูงสุดของการวิจัยต้องทำให้การวิจัยนั้นเป็นการวิจัยเพื่อการพัฒนาและการเป็นการศึกษาในลักษณะให้ประชาชน ชาวบ้านเป็นศูนย์กลางของการดำเนินการเป็นลักษณะจากล่างขึ้นบน (Bottom-up Approach) (พันธทิพย์ รามสูตร, 2540)

3.2 ลักษณะของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเป็นการวิจัยที่มุ่งนำมาใช้เพื่อแก้ปัญหาในสภาพการเฉพาะไม่ได้มุ่งเน้นเพื่อนำผลไปใช้กับสภาพการณ์อื่น ๆ โดยทั่วไปที่นอกเหนือไปจากสภาพการณ์ที่ศึกษา เป็นการวิจัยที่เน้นการมีส่วนร่วมของประชาชนในฐานะผู้ร่วมวิจัยและนำไปใช้ในการแก้ปัญหาในการทำงานจริงๆ นักวิจัยเพื่อการพัฒนาหรือนักพัฒนาจะอาศัยการวิจัยนี้เข้าไปช่วยกระตุ้นให้ประชาชนเริ่มพิจารณาปัญหาชุมชนไปพร้อมๆ กับนักวิจัยจากภายนอกและแลกเปลี่ยนการเรียนรู้ ช่วยตรวจสอบปัญหาการมองซึ่งกันและกันเป็นกระบวนการวิจัยต่อเนื่อง ซึ่งจะก่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจต่อการเปลี่ยนแปลงในชุมชนตลอดเวลาในกระบวนการวิจัยแล้วจะนำประชาชนไปสู่การคิดเอง ทำเองแก้ปัญหาเองได้ในที่สุด นอกจากนี้ ลักษณะของการวิจัยแบบมีส่วนร่วมดังกล่าวเน้นให้ทุกคนมีพลังอำนาจที่แสดงความคิดเห็น โดยการยอมรับความรู้ความสามารถและพื้นฐานของแต่ละบุคคล ลักษณะวิธีการวิจัยทางสังคมศาสตร์ที่มีใช้เพียงเพื่อศึกษาถึงวัฒนธรรมชุมชนเท่านั้น แต่รวมถึงการปฏิบัติเพื่อให้คนในชุมชนเกิดความรู้และพัฒนาตนเองในการนำวิธีการดังกล่าวไปใช้ในชีวิตประจำวันในทุกด้านอย่างมีความสุข (อุทัยทิพย์ เจียวิวรรธน์กุล, 2553) ดังนั้นเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ของการวิจัยในการทำวิจัยชนิดนี้ นักวิจัยจะต้องประเมินความสำคัญระหว่างผู้วิจัยกับชาวบ้านอยู่ตลอดเวลาและทบทวนวัตถุประสงค์ของการวิจัยเป็นครั้งคราว เพื่อให้สอดคล้องกับความเห็นของชาวบ้าน อันจะนำไปสู่การมีส่วนร่วมอย่างแท้จริงและการเปลี่ยนแปลงของชุมชน

ปัญหาสำคัญของการพัฒนาที่ผ่านมามิใช่การขาดความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจแต่อยู่ที่ว่ากระจายผลพวงของการพัฒนายังไม่ตกไปถึงมือผู้ยากไร้และขัดสนจริงๆ ทำนองเดียวกันกับการวิจัยเพื่อพัฒนาก็ประสบปัญหาในลักษณะดังกล่าว ไม่ว่าจะเป็นการวิจัยเพื่อแสวงหารูปแบบเพื่อการพัฒนาการวิจัย เพื่อการวางแผนหรือการวิจัยเพื่อนำเอาวิทยาการสมัยใหม่ไปปรับใช้ในชนบท ต่างมิได้ช่วยให้กระบวนการพัฒนาและผลพวงของการศึกษาตกถึงกลุ่มคนที่ควรจะได้

เป็นเป้าหมายที่แท้จริงอย่างเต็มเม็ดเต็มหน่วยแต่อย่างไร ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่างานวิจัยแบบดั้งเดิม เพื่อการพัฒนาชุมชนนั้นจะให้ความสำคัญกับชาวบ้านในฐานะที่เป็น “ผู้ถูกวิจัย” และมักจะกันผู้ถูกวิจัยออกไปหรือปฏิบัติต่อเขาในฐานะที่เป็นเพียงแค่แหล่งข้อมูลดิบวิธีการวิจัยต่างๆ แบบแผน การวิจัย ระเบียบวิธี การรวบรวมข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูลตลอดจนกรอบแนวคิดทางทฤษฎีต่างๆ จะถูกกำหนดไว้ล่วงหน้าให้นักวิชาการหรือนักวิจัยซึ่งเป็นบุคคลภายนอกชุมชนมักจะเป็นผู้กำหนด หรือผู้วิเคราะห์และสรุปว่าปัญหาในชุมชนหนึ่งๆ นั้นได้แก่อะไรบ้างซึ่งถ้าโครงการวิจัยนั้นทำโดย นักวิชาการหรือนักวิจัยสาขาใด การกำหนดปัญหาของชุมชนมักขึ้นอยู่กับศาสตร์หรือความสนใจ ทางวิชาการหรือนักวิจัยสาขานั้นๆ และหากการวิจัยนั้นๆ ได้รับการมอบหมายให้หน่วยงานหนึ่งที่เกี่ยวข้องรับผิดชอบหน่วยงานนั้นๆ มักจะทำการศึกษาวินิจฉัยเพื่อให้สอดคล้องกับนโยบายสำหรับ หน่วยงานของตน การกำหนดปัญหาเพื่อการตอบสนองต่อความต้องการของประชาชนจึงเป็นไป เพื่อตอบสนองต่อความต้องการของหน่วยงานนั้นๆ มากกว่าเพื่อตอบสนองต่อความต้องการของ ประชาชน ดังนั้นจะเห็นได้ว่าความร่วมมือของประชาชนในการรวบรวมข้อมูลปัญหาทั้งหลายนั้นอยู่ใน วงจำกัดและประชาชนเกือบจะไม่ได้อะไรจากการวิจัยอันเป็นองค์ความรู้เหล่านั้นเลย

ต่อมาจึงได้มีการปรับใช้วิธีการศึกษาเป็นแบบสองทางคือ ผู้ถูกศึกษาหรือสมาชิกของ ชุมชนได้มีโอกาสรับรู้ด้วยว่านักวิจัยกำลังศึกษาเรื่องอะไร เพื่ออะไร เป็นต้นและจะได้มีส่วนร่วมใน การศึกษานั้น เมื่อสมาชิกในชุมชนเข้าใจในโครงการวิจัยในมีส่วนร่วมในการวิจัยและผู้วิจัยยอมรับ การมีส่วนร่วมของชุมชนหรือประชาชน โดยการเชื่อมโยงระหว่างการมีส่วนร่วมของชุมชนในการ ตัดสินใจกับวิธีการศึกษาสภาพปัญหา ซึ่งใช้ความพยายามทุกวิถีทางเพื่อการพัฒนาแนวทางการ วิจัยให้รวมเอาผู้ที่คาดว่าจะได้รับประโยชน์จากการวิจัยเอาไว้ด้วยและให้เข้ามามีบทบาทตั้งแต่ เริ่มวางแผนโครงการวิจัย เก็บรวบรวมข้อมูล การตีความของข้อมูล (สิทธิธวัช ประพุกธนิตสาร, 2547) การเชื่อมโยงดังกล่าวนี้ เป็นวิธีการวิจัยที่เรียกว่า การวิจัยแบบมีส่วนร่วม (Participatory Research) ซึ่งการวิจัยแบบนี้เข้ามามีบทบาทในฐานะที่เป็นทางเลือกและนวัตกรรมเพื่อใช้ในการ พัฒนาชุมชนการวิจัยแบบมีส่วนร่วมได้รับการพัฒนาแบบเป็นระยะๆ ปัจจุบันได้มีการวิจัยแบบนี้ มากขึ้นทั้งภาครัฐบาลและเอกชน

3.3 หลักการของการวิจัยแบบมีส่วนร่วม

หลักการและวิธีการวิจัยแบบมีส่วนร่วมได้พัฒนามาจากหลายฐานทฤษฎีทาง สังคมศาสตร์โดยเฉพาะแนวโน้มสาขามนุษยวิทยา เป็นปัจจัยสำคัญยิ่งในจุดเริ่มต้นของการวิจัย อย่างมีส่วนร่วมเพราะเป็นหนึ่งในไม่กี่สาขาของสังคมศาสตร์ที่ใช้วิธีการศึกษาแบบเจาะลึกในชุมชน

และการวิจัยอย่างมีส่วนร่วมใช้วิธีเหล่านี้ไปตลอดกระบวนการวิจัย ซึ่งวิธีการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพในภาคสนามของนักมนุษยวิทยามีเทคนิควิธีการศึกษาที่เน้นการสังเกต สัมภาษณ์ จดบันทึกข้อมูล ซึ่งทั้งหมดนี้รวมเรียกว่า การสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participant Observation) ซึ่งเป็นการสังเกตโดยเข้าไปใช้ชีวิตอยู่ในชุมชนนั้นด้วย ลักษณะเด่นของการศึกษาชุมชนของนักมนุษยวิทยานี้ มีผลดีตรงที่ช่วยให้เข้าใจคนที่ถูกศึกษาเป็นอย่างดี ทั้งนี้เป็นความเข้าใจที่รวมความคิดเห็นใจ พร้อมทั้งจะช่วยเหลือวิธีการศึกษาของนักมนุษยวิทยา จึงถูกนำมาประยุกต์ใช้ในงานพัฒนาอยู่เสมอ (อุทัยทิพย์ เจียวิวรรณ์กุล, 2553)

จากการนำวิธีการศึกษาของนักมนุษยวิทยามาประยุกต์ใช้ในการพัฒนานั้น วิธีการศึกษามีการปรับปรุงขึ้นด้วย กล่าวคือ การวิจัยในระยะแรกจะเป็นการที่ผู้วิจัยเข้าไปในชุมชน เพื่อไปสังเกตและซักถามหรือรวบรวมข้อมูลด้วยวิธีการต่างๆ แต่ฝ่ายเดียวซึ่งเป็นการวิจัยที่บุคคลภายนอกพยายามที่จะทำความเข้าใจ ทำความรู้จักชุมชนนั้นๆ แต่ต่อมา เมื่อมีการใช้ประโยชน์จากการวิจัยเชิงคุณภาพมากขึ้น โดยเฉพาะในเรื่องของการศึกษาชุมชนจึงได้มีการปรับปรุงแบบแนวทางการวิจัยโดยให้ผู้ถูกวิจัยได้มีโอกาสรับรู้ ได้ร่วมศึกษาวิเคราะห์ชุมชนด้วย เพื่อเป็นประโยชน์ให้สมาชิกได้เข้าใจสังคมและชุมชนของตนเองรวมทั้งเป็นการชักนำและกระตุ้นให้สมาชิกของชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนิน กิจกรรมแก้ไขปัญหาของชุมชนด้วยตนเอง ซึ่งการศึกษาแบบนี้เราเรียกว่า การวิจัยแบบมีส่วนร่วม (Participatory Research) วิธีการศึกษาเชิงคุณภาพโดยใช้การสังเกตแบบมีส่วนร่วมกับการวิจัยแบบมีส่วนร่วมดังที่กล่าวมาแล้วนั้นมักจะทำให้เกิดความสับสนอยู่บ้างเกี่ยวกับความหมายและวิธีการ ซึ่งสามารถเปรียบเทียบให้เห็นถึงความแตกต่างระหว่างเทคนิควิธีการวิจัยเชิงคุณภาพทั้ง 2 วิธี ดังกล่าว (พันธ์ทิพย์รวมสูตร, 2540) คือ วิธีการสังเกตแบบมีส่วนร่วมเป็นการวิจัยเข้าร่วมเป็นสมาชิกของสังคม

วิธีการศึกษาเน้นการสังเกตและการสัมภาษณ์รวมทั้งการใช้ชีวิตในชุมชน เพื่อให้ได้ข้อมูลเฉพาะเรื่องอย่างละเอียดลึกซึ้ง นักวิจัยมีโอกาสซักถามและตรวจสอบข้อมูลที่ได้อมาด้วยการเปลี่ยนคำถามและหรือการตรวจสอบจากแหล่งข้อมูลต่างๆ อาจต้องใช้เวลาที่ยาวนานในการเก็บรวบรวมข้อมูลเพื่อให้สามารถแน่ใจได้ว่านักวิจัยและชาวบ้านเข้าใจซึ่งกันและกันอย่างถูกต้องไม่คลาดเคลื่อน ชาวบ้านมีโอกาสให้คำตอบเกี่ยวกับพฤติกรรมที่ควรปฏิบัติตามขนบธรรมเนียมประเพณีและพฤติกรรมกันจริงๆ รวมทั้งแน่ใจได้ว่าชาวบ้านไม่ได้พยายามเอาใจนักวิจัยโดยให้ข้อมูลที่ว่านักวิจัยอยากได้

ส่วนการวิจัยแบบมีส่วนร่วมนั้นเป็นวิธีการที่ให้ชาวบ้าน เข้ามามีส่วนร่วมวิจัยเป็นวิธีการที่เหมาะสมสำหรับโครงการวิจัยประเภทประยุกต์ให้ชาวบ้านเป็นนักวิจัยด้วยมีส่วนร่วมในการช่วยให้ข้อมูลวิจัยและช่วยวิเคราะห์ข้อมูล ซึ่งในขั้นตอนการเก็บข้อมูลเป็นการแลกเปลี่ยนข่าวสารเป็นแบบสองทาง (Two-way Communication) และการสัมภาษณ์เป็นแบบลักษณะพูดคุยที่แลกเปลี่ยนข่าวสารที่เรียกว่า การสนทนาแลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกันวิธีการนี้นักวิจัยและชาวบ้านได้ศึกษาสภาพชุมชนร่วมกันการวิจัยแบบมีส่วนร่วมทำให้ชาวบ้านหรือประชาชนได้รับประโยชน์สองทางด้วยกัน คือ ได้เรียนรู้วิธีการในการแก้ไขปัญหาของตนเองด้วยตนเองและผลของการวิจัยชาวบ้านสามารถมาประกอบใช้ในการวางแผนดำเนินการพัฒนาชุมชนของตนได้ตรงตามความต้องการของชุมชนอย่างแท้จริง

4. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

สมหมาย สาททรัพย์ (2542) ทำการศึกษาเรื่องความเข้มแข็งของชุมชนตามแนวทางพัฒนาเศรษฐกิจแบบพอเพียงของชาวพุทธ : ศึกษากรณีชุมชนศรีชะเอโศก อำเภอกันทรลักษณ์ จังหวัดศรีสะเกษ พบว่า ปัจจัย 3 ด้าน ที่มีผลต่อความเข้มแข็งของชุมชน คือ ด้านเศรษฐกิจชุมชน การศึกษาเรียนรู้ และศาสนาวัดนธรรม จากทั้งหมดที่มีอยู่ 5 ด้าน รวมทั้งยังวิเคราะห์เชิงพรรณนาในเรื่องแนวทางการสร้างความเข้มแข็งของชุมชนและปัญหาอุปสรรค โดยการสัมภาษณ์และสังเกตจากความเข้าร่วมกิจกรรมชุมชนผลการศึกษา พบว่า ชุมชนศรีชะเอโศกมีระดับความเข้มแข็งของชุมชนในระดับสูง แบ่งออกเป็นความเข้มแข็งทางด้านปัจจัยเศรษฐกิจชุมชน ปัจจัยด้านการศึกษาเรียนรู้ และปัจจัยด้านศาสนาวัดนธรรมเป็นปัจจัยที่เข้มแข็งมากที่สุดเพราะความศรัทธาทางพุทธศาสนาเป็นองค์ประกอบสำคัญของชุมชนอย่างมีนัยสำคัญ และปัจจัยความเข้มแข็งของชุมชนที่ศึกษามีความสัมพันธ์กันกล่าวคือ ปัจจัยทางด้านเศรษฐกิจชุมชนสัมพันธ์กับปัจจัยการศึกษาเรียนรู้ในระดับสูง ปัจจัยการศึกษาเรียนรู้สัมพันธ์กับปัจจัยศาสนาวัดนธรรมในระดับปานกลาง ปัจจัยทางด้านเศรษฐกิจชุมชนสัมพันธ์กับปัจจัยศาสนาวัดนธรรมในระดับปานกลาง และปัจจัยความเข้มแข็งด้านเศรษฐกิจชุมชนการศึกษาเรียนรู้และศาสนาวัดนธรรมทั้ง 3 ด้าน มีความสัมพันธ์กับความเข้มแข็งของชุมชนศรีชะเอโศกในระดับสูง

อภิชัย พันธเสน (2542) ได้ทำการศึกษาเรื่องเศรษฐกิจพอเพียงของในหลวงกับการวิเคราะห์ตามความหมายของนักเศรษฐศาสตร์ ผลการศึกษาพบว่า การทำความเข้าใจพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวนั้น จำเป็นจะต้องเข้าใจบริบททางการเมือง สังคม และ

เศรษฐกิจ ซึ่งสามารถสรุปได้ว่า เนื้อหาของพระราชดำรัสเรื่องเศรษฐกิจพอเพียงนี้ มุ่งสร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจขั้นพื้นฐานก่อนการพัฒนาในขั้นที่สูงขึ้นไป ตลอดจนเน้นการใช้ความพอเพียงเป็นเครื่องควบคุมความโลภของคน อันเป็นผลจากการขยายตัวทางเศรษฐกิจที่รวดเร็วอย่างต่อเนื่อง โดยสามารถแบ่งแนวคิดของนักเศรษฐศาสตร์ที่วิเคราะห์ความหมายปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงได้เป็น 3 กลุ่มดังนี้

1) กลุ่มที่เห็นว่าเศรษฐกิจพอเพียงเป็นความคิดที่อยู่เหนือแนวคิดทางเศรษฐศาสตร์ผู้ที่อยู่ในกลุ่มนี้ พิจารณาจากข้อสมมติทางเศรษฐศาสตร์ ที่ว่าความต้องการของมนุษย์ไม่มีที่สิ้นสุด จึงสรุปแนวคิดพื้นฐานทางเศรษฐศาสตร์เป็นเรื่องที่เกี่ยวกับความไม่พอดี การอธิบายความหมายของเศรษฐกิจพอเพียงในส่วนของความพอประมาณ จึงไม่สามารถใช้อธิบายในกรอบความหมายของดุลยภาพในวิชาเศรษฐศาสตร์ได้

2) กลุ่มที่มีความเห็นตรงกลาง แบ่งออกเป็น 3 กลุ่มย่อย ดังนี้

2.1) กลุ่มที่อธิบายว่าเศรษฐกิจพอเพียงมีองค์ประกอบที่สำคัญสามส่วน คือ ความพอดี ความเสี่ยง และการพึ่งตนเอง จะขาดส่วนใดส่วนหนึ่งเสียไม่ได้ โดยความพอดีในที่นี้มีความหมายใกล้เคียงกันกับความหมายเรื่องดุลยภาพในทางเศรษฐศาสตร์ แต่เน้นดุลยภาพที่เป็นพลวัต คือ มีการปรับตัวอยู่ตลอดเวลาขึ้นอยู่กับสถานการณ์และความเหมาะสมของแต่ละบุคคล ในส่วนที่เกี่ยวกับความเสี่ยง คือ การสร้างภูมิคุ้มกันให้ปลอดภัยจากความแปรผันมากที่สุดและมีลักษณะที่ยั่งยืนการพึ่งตนเองคือการพยายามเพิ่มขีดความสามารถในการควบคุมปัจจัยที่ก่อให้เกิดความไม่แน่นอนต่างๆ ในส่วนที่แต่ละคนสามารถควบคุมได้ด้วยตัวเองให้มากที่สุด โดยใช้สติ ความรู้ ความเพียรดังนั้นก็สรุปว่าสิ่งที่กำกับความพอดี คือ ความเสี่ยงและสิ่งที่กำกับความเสี่ยง คือ การพึ่งตนเอง

2.2) กลุ่มที่อธิบายความพอเพียงว่า มีความหมายใกล้เคียงกับความยั่งยืน ซึ่งเน้นให้แต่ละคนลดความเสี่ยงเพื่อลดต้นทุนในการแลกเปลี่ยนทางสังคมจากภายนอกในการตัดสินใจของแต่ละคนที่มีต่อผู้อื่น

2.3) กลุ่มที่มองระบบเศรษฐกิจพอเพียงเป็นเครื่องเสริมประสิทธิภาพโดยรวมในจุดที่ระบบตลาดไม่สามารถเข้าถึงหรือก่อให้เกิดต้นทุนที่สูงจนเกินไป

3) กลุ่มที่เห็นว่าเศรษฐกิจพอเพียงเป็นแนวคิดที่สอดคล้องกับเศรษฐศาสตร์กระแสหลัก แบ่งเป็น 2 กลุ่มย่อยดังนี้

3.1) กลุ่มที่มองความพอเพียงเป็นการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจอย่างพอเพียงภายใต้ข้อจำกัดของรายได้ ประกอบกับการใช้แนวทางในการบริหารความเสี่ยง การกระจายความ

เสี่ยงอย่างสมดุลโดยจะคำนึงถึงการแลกเปลี่ยนกับประสิทธิภาพ กล่าวคือ หากไม่พึ่งพาภายนอกมากก็สามารถลดความเสี่ยงได้มาก แต่จะเสียโอกาสที่จะได้รับผลประโยชน์ในแง่ของประสิทธิภาพที่ได้รับเพิ่มขึ้นจากการเน้นความชำนาญเฉพาะอย่าง

3.2) กลุ่มที่กล่าวถึงระบบเศรษฐกิจพอเพียงว่าเป็นการสร้างให้เกิดความจำเป็นขั้นพื้นฐานซึ่งถือได้ว่าเป็นการเพิ่มข้อจำกัดอีกข้อหนึ่งในกระบวนการ

สาทศศิริ รัตนศักดิ์ (2551) ศึกษาเรื่องกระบวนการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียงในบ้านเมืองนะตำบลเมืองนะอำเภอเชียงดาวจังหวัดเชียงใหม่ผลการวิจัยพบว่ากรณีที่หน่วยงานภายนอกเข้ามาสนับสนุนตามโครงการกระบวนการเศรษฐกิจพอเพียงผ่านการปฏิบัติจากการดำเนินกิจกรรม 6 กิจกรรมคือกิจกรรมการเพาะเห็ดนางฟ้าการปลูกพืชผักสวนครัวการเลี้ยงสุกรการเลี้ยงไก่พื้นเมืองการเลี้ยงโคการขุดสระน้ำในไร่เพื่อใช้เก็บกักน้ำและเลี้ยงปลาโดยมีการประยุกต์ใช้ความรู้ด้านเศรษฐกิจพอเพียงในกระบวนการก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงภายใต้หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงคือด้านเศรษฐกิจพบว่าสมาชิกมีการลดต้นทุนในการทำการเกษตรที่ไม่จำเป็นลงในการทำอาหารสัตว์มีการนำวัสดุท้องถิ่นมาประยุกต์ใช้มีความมั่นคงด้านอาหารเพิ่มขึ้นซึ่งเป็นการสร้างภูมิคุ้มกันให้กับตนเองและครอบครัวด้านสังคมพบว่าเกิดการรวมกลุ่มแลกเปลี่ยนความรู้ระหว่างกลุ่มด้านสิ่งแวดล้อมพบว่าสมาชิกมีความตระหนักในการดูแลสิ่งแวดล้อมนำทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ในท้องถิ่นมาใช้ให้เป็นประโยชน์โดยทำปุ๋ยจุลินทรีย์จากน้ำหมักธรรมชาติและมีการใช้ปุ๋ยหมักทดแทนการใช้ปุ๋ยเคมีกระบวนการขับเคลื่อนทั้ง 6 กิจกรรมมีความสอดคล้องกับความต้องการของเกษตรกรและสภาพพื้นที่เพียง 5 กิจกรรมคือกิจกรรมการเลี้ยงสุกรการเลี้ยงโคการเลี้ยงไก่พื้นเมืองการปลูกพืชผักสวนครัวและขุดสระน้ำในไร่นาเพื่อใช้เก็บกักน้ำและเลี้ยงปลา ส่วนกิจกรรมการเพาะเห็ดไม่สอดคล้องกับความต้องการเกษตรกรและสภาพพื้นที่เนื่องจากเกษตรกรไม่มีประสบการณ์ความรู้และหน่วยงานที่ปฏิบัติงานในพื้นที่ได้สนับสนุนด้านวิชาการในด้านการบริหารโครงการพบว่าเป็นการบริหารโดยกำหนดแผนงานจากบนลงล่างตามนโยบายราชการซึ่งขาดการศึกษาข้อมูลความต้องการที่แท้จริงของเกษตรกรดังนั้นการดำเนินนโยบายต้องหาความต้องการและมีการวางแผนร่วมกันระหว่างเจ้าหน้าที่ที่ปฏิบัติงานและสมาชิกก่อนการจัดทำโครงการสนับสนุนและมีการให้ความรู้ที่เหมาะสมตามพื้นฐานความรู้เดิมของสมาชิกโดยเน้นการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กันระหว่างกลุ่มและนอกพื้นที่เพื่อเป็นการกระตุ้นให้กลุ่มร่วมกันคิดรวมนวางแผนปฏิบัติที่สอดคล้องกับความต้องการของเกษตรกรและสภาพภูมิสังคมซึ่งจะเป็นประโยชน์ต่อสมาชิกอย่างแท้จริงจึงจะทำให้กระบวนการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียงได้ผลดีมากยิ่งขึ้น

ศิริวรรณ วรรณศรี (2551) ศึกษาเรื่องกระบวนการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียงในบ้าน ตาดเสริมตำบลบ้านม่วงอำเภอสังขมิวจังหวัดหนองคายมีวัตถุประสงค์เพื่อประเมินผลการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียงของกลุ่มเกษตรกรผ่านกิจกรรมโดยใช้กระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมผ่านกิจกรรมจำนวน 9 กิจกรรมผลการศึกษพบว่าเกิดการเปลี่ยนแปลงภายใต้หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงคือด้านเศรษฐกิจพบว่าเกษตรกรมีรายได้เพิ่มขึ้นลดรายจ่ายที่ไม่จำเป็นลงมีความมั่นคงด้านอาหารด้านสังคมพบว่าการรวมกลุ่มพึ่งพาอาศัยกันนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาประยุกต์ใช้ด้านสิ่งแวดล้อมพบว่าเกษตรกรนำทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ในท้องถิ่นมาใช้ให้เป็นประโยชน์โดยการผลิตปุ๋ยอินทรีย์จากเศษวัสดุเหลือใช้ทางการเกษตรนำไปใช้ในการปลูกพืชทดแทนการใช้ปุ๋ยเคมี

เสนห์ จินะ (2551) ศึกษาเรื่องการพัฒนาการเรียนรู้ตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงของชุมชนบ้านตาเวณตำบลเรืองอำเภอเมืองจังหวัดน่านผลการศึกษพบว่าการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของคนในชุมชนควรเป็นกระบวนการเรียนรู้ในรูปแบบดั้งเดิมหรือตามธรรมชาติโดยเป็นการสืบทอดการดำรงชีวิตตามแนวคิดภูมิปัญญาของคนในชุมชนให้สอดคล้องกับแนวคิดการดำรงชีวิตตามแนวทางพระราชดำริเศรษฐกิจพอเพียงนอกจากนั้นการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของคนในชุมชนบ้านตาเวณในลักษณะของเครือข่ายการเรียนรู้และการเรียนรู้ในรูปแบบต่างๆ ที่ผ่านกิจกรรมการเรียนรู้จากหน่วยงานองค์กรภายนอกที่เข้ามาสนับสนุนเช่นการอบรมการศึกษาดูงาน การทดลองปฏิบัติการการจัดค่ายสำหรับเยาวชนและการจัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้และสรุปบทเรียน นอกจากจะให้ผลโดยตรงกับคนในชุมชนการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ทางสังคมที่เกี่ยวข้องกับการดำรงชีวิตตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงของคนในชุมชนขึ้นอยู่กับปัจจัยภายในและปัจจัยภายนอกชุมชน

วาสนา ศรีนวลใย (2551) ศึกษาเรื่องการดำเนินงานหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงอยู่เย็นเป็นสุข : กรณีศึกษาหมู่บ้านนากกหมู่ที่ 5 ตำบลฉลองอำเภอเมือง จังหวัดภูเก็ต ผลการวิจัยพบว่ากระบวนการดำเนินงานหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงอยู่เย็นเป็นสุขประกอบด้วย 1) การสืบทอดอาชีพ กล่าวคือชาวบ้านหมู่บ้านนากกตั้งแต่บรรพบุรุษเดิมมีการประกอบอาชีพทำสวนทำไร่คือการทำสวนทุเรียนสวนลองกองสวนยางพาราการทำไร่ปลูกพืชปลูกผัก 2) การคิดเกี่ยวกับการใช้ชีวิตแบบพอเพียงชาวบ้านนากกมีแนวความคิดในการใช้ชีวิตแบบพอมีพอกินพอใช้ในครัวเรือน 3) การมีส่วนร่วมเพื่อพัฒนาหมู่บ้านเพื่อให้คนในบ้านอยู่ดีมีสุข 4) รับนโยบายสู่แนวทางการปฏิบัติยังหมู่บ้าน 5) ประชุมชี้แจงเพื่อทำความเข้าใจเกี่ยวกับการดำเนินงานหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงอยู่เย็นเป็นสุข 6) เจ้าหน้าที่หน่วยงานภาครัฐสนับสนุนการดำเนินงานฯ 7) สอบถามปัญหาและความต้องการของ

ชาวบ้านเงื่อนไขในการดำเนินงานหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงอยู่เย็นเป็นสุขมี 5 เงื่อนไขซึ่งประกอบด้วยเงื่อนไขที่เป็นทุนเดิมของหมู่บ้านนากกและเงื่อนไขที่ได้รับใหม่จากการขับเคลื่อนยุทธศาสตร์อยู่ดีมีสุข ดังนี้ 1) บริบทเดิมของหมู่บ้านประกอบด้วยด้านทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมด้านเศรษฐกิจและด้านพลังชุมชนในการพัฒนา 2) นโยบายประกอบด้วยการขานรับนโยบายและงบประมาณจากนโยบายสู่แนวทางการปฏิบัติ 3) งบประมาณคือเงินกองทุนหมู่บ้านงบประมาณจากนโยบายขับเคลื่อนตามยุทธศาสตร์อยู่ดีมีสุขและเงินสนับสนุนอื่นๆเป็นส่วนสำคัญในการนำไปแก้ไขปัญหาและพัฒนาตลาดนัดชุมชนเงินสงเคราะห์ผู้สูงอายุกองทุนหมู่บ้าน 4) คนประกอบด้วยแกนนำหมู่บ้านเจ้าหน้าที่หน่วยงานภาครัฐและชาวบ้านหมู่บ้านนากกและ 5) ความรู้ประกอบด้วยความรู้ดั้งเดิมหรือภูมิปัญญาชาวบ้านกล่าวคือความรู้เกี่ยวกับการปลูกพืชปลูกผักรวมถึงการประดิษฐ์คิดค้นเทคโนโลยีกล่องไล่แมลงระบบน้ำหยดและความรู้ประยุกต์เกิดจากการฝึกอบรมและการศึกษาดูงานแล้วนำความรู้ที่ได้มาปรับใช้ให้เหมาะสมกับหมู่บ้าน

สมาน พัวโพธิ์ (2551) ศึกษาเรื่องรูปแบบการพัฒนาหมู่บ้านตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงของจังหวัดสกลนคร 2 หมู่บ้านประกอบด้วยบ้านประชาสุขสันต์อำเภอเมืองสกลนครและบ้านโนนประดู่อำเภอโพนางิ้วจังหวัดสกลนครซึ่งผลการวิจัยพบว่า รูปแบบการพัฒนาหมู่บ้านตามแนวเศรษฐกิจพอเพียงบ้านประชาสุขสันต์มีการขับเคลื่อนกิจกรรมผ่านระบบบริหารจัดการพัฒนาหมู่บ้านโดยมีการจัดองค์กรในหมู่บ้าน 4 ระดับคือที่ปรึกษาหมู่บ้านคณะผู้บริหารหมู่บ้านประชาคมหมู่บ้านและกลุ่มกิจกรรมหรือคุ้มบ้านส่วนบ้านโนนประดู่มีการจัดองค์กร 3 ระดับคือที่ปรึกษาหมู่บ้านคณะกรรมการประชาคมหมู่บ้านและกลุ่มกิจกรรมหรือคุ้มบ้านโดยทั้งสองหมู่บ้านใช้ปัจจัยในการขับเคลื่อนทั้งภายในและภายนอกชุมชนผ่านกระบวนการปรึกษาหารือเพื่อเตรียมความพร้อมการขอความเห็นชอบจากเวทีประชาคมการวางแผนและมอบภารกิจการดำเนินการการติดตามผลการเรียนรู้และขยายผลโดยมีเจ้าหน้าที่จากหน่วยงานภาครัฐและองค์การบริหารส่วนตำบลเป็นผู้สนับสนุนปัจจัยที่ทำให้หมู่บ้านประสบผลสำเร็จประกอบด้วย 5 ด้าน คือ ด้านการเรียนรู้ด้านผู้นำชุมชน ด้านโครงการของประชาคมหมู่บ้าน ด้านความพร้อมของทุนทางสังคมของชุมชนและด้านการสนับสนุนจากหน่วยงานและภาคีการพัฒนาภายนอกชุมชน

รูปแบบการพัฒนาหมู่บ้านตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงที่เหมาะสมในระดับตำบลต้องมีคณะทำงานสนับสนุนการขับเคลื่อนปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงซึ่งประกอบด้วยตัวแทนหน่วยงานภาครัฐและภาคีการพัฒนาในพื้นที่ทุกภาคส่วนมีองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและหน่วยงานพัฒนาชุมชนเป็นแกนประสานดำเนินการมีทีมปฏิบัติการหมู่บ้านประกอบด้วย 1) ที่ปรึกษาหมู่บ้านซึ่งมีพระสงฆ์ครูและผู้อาวุโสในหมู่บ้าน 2) ชุดปฏิบัติการขับเคลื่อนปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

หมู่บ้านที่มีผู้นำชุมชนกรรมการหมู่บ้านสมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนตำบลผู้นำสตรีตัวแทนกลุ่มตัวแทนคุ่มภูมิปัญญาท้องถิ่นและอาสาสมัครด้านต่างๆชุดปฏิบัติการใช้ทรัพยากรจากภายในชุมชนและนอกชุมชนเป็นปัจจัยในการดำเนินการผ่านกระบวนการ 7 ขั้นตอนคือ 1) สร้างความเข้าใจ 2) ค้นหาปัญหาความต้องการและศักยภาพชุมชน 3) หาทางออกและเลือกกิจกรรมความพอเพียง 4) วางแผนหรือปรับแผนที่มีอยู่เดิม 5) ดำเนินการตามแผน 6) ติดตามเรียนรู้และขยายผลและ 7) ประชาสัมพันธ์การดำเนินการมีเป้าหมายหลักเพื่อให้ชุมชนมีการปฏิบัติตามกิจกรรมเศรษฐกิจพอเพียง 6X2 เป็นฐานมีบุคคลตัวอย่างครัวเรือนตัวอย่างผู้นำต้นแบบศูนย์เรียนรู้และแหล่งเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงของชุมชนเพื่อนำไปสู่การเป็นชุมชนเข้มแข็งประชาชนพึ่งตนเองได้ครอบครัวมีคุณภาพชีวิตที่ดีมีความสุขมีการขับเคลื่อนไปพร้อมๆ กันตั้งแต่ระดับบุคคลครัวเรือนกลุ่มและชุมชน การดำเนินการค้ำนี้หลักเศรษฐกิจพอเพียงอันได้แก่ความพอประมาณมีเหตุผลและมีภูมิคุ้มกันที่ดีในตัว

ไชยรัตน์ ปราณี (2551) ได้ทำการวิจัยเอกสารชุมชนต้นแบบที่นำแนวพระราชดำริเรื่องเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้ในการแก้ไขปัญหาความยากจนอย่างยั่งยืนผลการวิจัยพบว่าเงื่อนไขในการดำรงอยู่ของชุมชนในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียงคือ 1) ทูทางสังคมซึ่งถือเป็นปัจจัยภายในที่ปรากฏอยู่ในชุมชนแต่ละชุมชนซึ่งก่อให้เกิดพลังความร่วมมือที่จะขับเคลื่อนชุมชนเพื่อแก้ไขและพัฒนาให้ชุมชนสามารถพึ่งพาตนเองได้อย่างพอเพียงและยั่งยืนซึ่งแบ่งออกเป็นทุนมนุษย์ทุนทางสถาบันกลุ่ม/เครือข่ายและทุนทางวัฒนธรรม 2) ทูทางทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมหมายถึงทำเลที่ตั้งของชุมชนที่อยู่ในภูมิประเทศที่สภาพทางภูมิศาสตร์อุดมสมบูรณ์หรือยังสามารถอนุรักษ์ฟื้นฟูทรัพยากรเหล่านั้นให้เป็นฐานในการดำรงชีวิตของชุมชนได้รวมทั้งการเข้าถึงหรือการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของชุมชน 3) ทูทางความรู้สติปัญญา/เทคโนโลยีหมายถึงองค์ความรู้ที่เป็นทั้งภูมิปัญญาท้องถิ่นและองค์ความรู้ที่เป็นนวัตกรรมและเทคโนโลยีสมัยใหม่ที่มีอยู่ในชุมชนและมีการถ่ายทอดแลกเปลี่ยนเรียนรู้กันภายในชุมชนเองและจากการยอมรับจากภายนอกและ 4) นโยบาย/กระบวนการพัฒนาจากภายนอกหมายถึงกระบวนการทางนโยบายจากหน่วยงานภาครัฐและเอกชนจากภายนอกชุมชนที่ได้ถูกนำไปใช้ในชุมชนหรือท้องถิ่นซึ่งปรากฏอยู่ในรูปของการดำเนินการตามแผนงาน/ยุทธศาสตร์หรือการทำโครงการต่างๆซึ่งส่งผลกระทบต่อโดยตรงกับชุมชนท้องถิ่น

ณพิชญา วาจาจรุระ(2552) ศึกษากระบวนการพัฒนาและปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จในการขับเคลื่อนปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงกรณีศึกษา 4 ชุมชนจาก 4 ภูมิภาคผลจากการถอดบทเรียนชุมชนพื้นที่การศึกษาทั้ง 4 แห่ง พบว่า มีลักษณะการขับเคลื่อนชุมชนที่คล้ายคลึงกัน

สามารถสรุปได้เป็นกระบวนการพัฒนา 6 ขั้นตอน ได้แก่ การสร้างแรงผลักดัน การปรับเปลี่ยน การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การจัดทำแผนชุมชน การประยุกต์ปฏิบัติจริงและแนวทางการพัฒนาชุมชน โดยที่ในแต่ละชุมชนมีปัจจัยสนับสนุนและปัจจัยอุปสรรคในการพัฒนาที่คล้ายกัน คือ ปัจจัยสนับสนุน ได้แก่ วิถีชีวิตของคนในชุมชน ความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติ ผู้นำที่เข้มแข็ง การบริหารจัดการของชุมชน การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การมีส่วนร่วมของสมาชิกในชุมชน การสนับสนุนของหน่วยงานภายนอกสำหรับปัจจัยที่เป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาชุมชน ได้แก่ กระแสการบริโภคนิยม การพึ่งพาปัจจัยการผลิตจากภายนอก ความขัดแย้งระหว่างผู้นำ ขาดความเชื่อมั่นในแนวทางการปฏิบัติ และความไม่ต่อเนื่องของนโยบายของรัฐบาลข้อเสนอแนะทางด้านนโยบายที่สำคัญ ได้แก่ การสนับสนุนให้ชุมชนมีการอนุรักษ์วัฒนธรรมท้องถิ่น วิถีชีวิตชุมชนที่เรียบง่าย เน้นให้เกิดการมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชน และมีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างสมาชิกทั้งในและนอกชุมชน โดยเน้นการพัฒนาอย่างบูรณาการระหว่างหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง โดยการพัฒนานั้นให้ความสำคัญกับความต้องการของสมาชิกในชุมชนอย่างแท้จริง

ณรงค์ คงบำรุง (2552) การศึกษาเรื่องกระบวนการพัฒนาอาชีพตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงโดยประชาชนบ้านหนองบัวหมู่ที่ 6 ตำบลโนนสูงอำเภอชุมพวงจังหวัดศรีสะเกษ ผลการศึกษาวิจัยพบว่ากระบวนการพัฒนาอาชีพตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงโดยประชาชนบ้านหนองบัวเริ่มต้นจากกลุ่มประชาชนจำนวน 10 คนด้วยประสบการณ์และแนวคิดของตนเองซึ่งได้เคยเผชิญกับปัญหาต่างๆที่มีการลงมือทดลองพร้อมกับได้ศึกษาหาความรู้จากภูมิปัญญาท้องถิ่นและได้นำเสนอแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมาเป็นหลักในการดำเนินชีวิตอย่างต่อเนื่องจนเกิดผลดีอย่างมีประสิทธิภาพพัฒนาสู่กระบวนการกลุ่มอาชีพภายในหมู่บ้านคือกลุ่มปุ๋ยอินทรีย์กลุ่มเลี้ยงปลา กลุ่มพัฒนาพันธุ์ข้าว กลุ่มน้ำยาเอนกประสงค์ กลุ่มเลี้ยงสุกร กลุ่มทอผ้า กลุ่มดอกไม้ประดิษฐ์ กลุ่มทำขนมอบขนมไทย กลุ่มเลี้ยงโค กลุ่มช่างซ่อมเครื่องยนต์ขนาดเล็ก กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตกลุ่มกองทุนเงินล้านปัจจัยภายในที่มีผลต่อกระบวนการพัฒนาอาชีพตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงโดยประชาชนพบว่า การรู้จักใช้เวลาว่างหลังจากการประกอบอาชีพประจำวันตำแหน่งทางสังคมทำให้เป็นที่ยอมรับความเป็นนักเกษตรกรก้าวหน้ามีเจตคติตรงกันการประกอบอาชีพเหมือนกันมีความอาวุโสและเป็นผู้นำศึกษาข้อมูลอย่างต่อเนื่องมีความเสียสละมีที่ทำกินเป็นของตนเองสมาชิกในครอบครัวให้การสนับสนุนปัจจัยภายนอกที่มีผลต่อกระบวนการพัฒนาอาชีพตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงโดยประชาชนพบว่าเจ้าหน้าที่ของรัฐและภาคเอกชนมีบทบาทในการให้ความรู้ส่งเสริมการพัฒนาอาชีพตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงถูกต้องเหมาะสมภาครัฐและภาคเอกชนดำเนินการดำเนินนโยบายสนับสนุนด้านต่างๆอย่างต่อเนื่อง

ผู้นำชุมชนประสานกับส่วนที่เกี่ยวข้องให้โอกาสประชาชนและให้การสนับสนุนการพัฒนาด้านอาชีพอย่างเหมาะสมและพอเพียงให้การสนับสนุนการจัดกิจกรรมกลุ่มอาชีพต่างๆที่เกิดขึ้น สนับสนุนกลุ่มอาชีพและเครือข่ายให้มีการประชุมพบปะแลกเปลี่ยนข่าวสารอย่างต่อเนื่องเพื่อให้เกิดผลดีมีประสิทธิภาพต่อกระบวนการพัฒนาอาชีพตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงโดยประชาชนได้อย่างเหมาะสมและยั่งยืน

น้ำฝน ผ่องสุวรรณ (2553) ศึกษาเรื่องปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความสำเร็จของการประยุกต์ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในจังหวัดสมุทรสงครามมีวัตถุประสงค์ที่สำคัญ 2 ประการคือ วิเคราะห์ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความสำเร็จและปัญหาในการนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตของหมู่บ้านต้นแบบจังหวัดสมุทรสงครามได้แก่หมู่บ้านที่ 3 บ้านท่าหยาด ตำบลท่าหยาด อำเภอเมืองหมู่บ้านที่ 3 บ้างบางจาก ตำบลบางช้าง อำเภออัมพวาและหมู่บ้านที่ 10 บ้านบางใหญ่ตำบลกระดังงาอำเภอบางคนทีผลการศึกษาสรุปปัจจัยได้ว่าปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความสำเร็จในการนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตแบ่งเป็น 4 ปัจจัยได้แก่ 1) ปัจจัยด้านจิตใจและสังคมได้แก่การเข้าร่วมประชุม/จัดเวทีประชาคมเพื่อการตัดสินใจการเข้าร่วมทำกิจกรรมสาธารณะของหมู่บ้านการปฏิบัติตามกฎระเบียบข้อบังคับของหมู่บ้าน/ชุมชนตามที่ตกลงกันไว้การได้รับบริการจากกองทุนสวัสดิการการมีส่วนร่วมแสดงความคิดเห็นในการเข้าร่วมเวทีประชาคมการปฏิบัติศาสนากิจร่วมกับคนในหมู่บ้านการปฏิบัติตามวัฒนธรรมประเพณีและมารยาทไทย 2) ปัจจัยด้านเศรษฐกิจได้แก่การผลิตเครื่องอุปโภคเพื่อใช้ในชีวิตรประจำวัน 3) ปัจจัยด้านการเรียนรู้ได้แก่การมีส่วนร่วมการจัดเก็บรวบรวมวิเคราะห์สังเคราะห์ข้อมูลต่างๆของหมู่บ้าน/ชุมชนการเข้าร่วมกิจกรรมการเรียนรู้ถ่ายทอดเทคโนโลยีและวิทยาการใหม่ๆการเรียนรู้แล้วนำเทคโนโลยีไปใช้เหมาะสมกับสภาพความเป็นอยู่ของครัวเรือนและเกิดความคุ้มค่าการมีส่วนร่วมการปรับปรุงแผนชุมชนและ 4) ปัจจัยด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมได้แก่การมีส่วนร่วมวางแผนการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมการเข้าร่วมกิจกรรมในเครือข่ายด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมในส่วนปัญหาในการนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้แบ่งเป็น 4 กลุ่มปัญหาได้แก่ 1) ปัญหาปัจจัยด้านจิตใจและสังคม 2) ปัญหาปัจจัยด้านเศรษฐกิจ 3) ปัญหาปัจจัยด้านการเรียนรู้และ 4) ปัญหาปัจจัยด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

จากการศึกษาแนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการจัดการความรู้หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง จึงทำให้ผู้วิจัยทำการศึกษาโครงการวิจัยการถอดบทเรียนและถ่ายทอดองค์ความรู้การใช้เศรษฐกิจพอเพียงในการส่งเสริมเศรษฐกิจชุมชนเกี่ยวกับการจัดการความรู้ของชุมชน ด้านเศรษฐกิจชุมชนตามแนวทางปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในจังหวัดภาคเหนือตอนล่าง ดังนั้นจากการศึกษาแนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องนำมาสรุปเป็นกรอบแนวคิดได้ดังนี้

กรอบแนวคิดในการวิจัย

